

רקע - חברה ערבית

הגדרות

1

יש לציין כי משרד החינוך מבצע הפרדה מבנית בין החינוך הבדואי (צפון ודרום), החינוך הדרוזי והחינוך הערבי (קרי נוצרים ומוסלמים אשר אינם מגיעים מקרב הקבוצות האחרות).

חברה ערבית - תחת מונח זה נכללים כלל הקבוצות של האזרחים דוברי הערבית בישראל לרבות מוסלמים (כולל בדואים), נוצרים, דרוזים וכן תושבי מזרח ירושלים - אלא אם צוין אחרת.

דוברי ערבית/עברית - על מנת להישאר נאמנים למקורות מהן הובאו הנתונים של המבחנים השונים נעשה שימוש במונחים אלו כדי לציין את הפילוח לפי האוכלוסיות, ולא במינוח של הפרדה בין חברה ערבית ויהודית.

תושבי מזרח ירושלים - מרביתם אינם לומדים במערכת החינוך הישראלית.

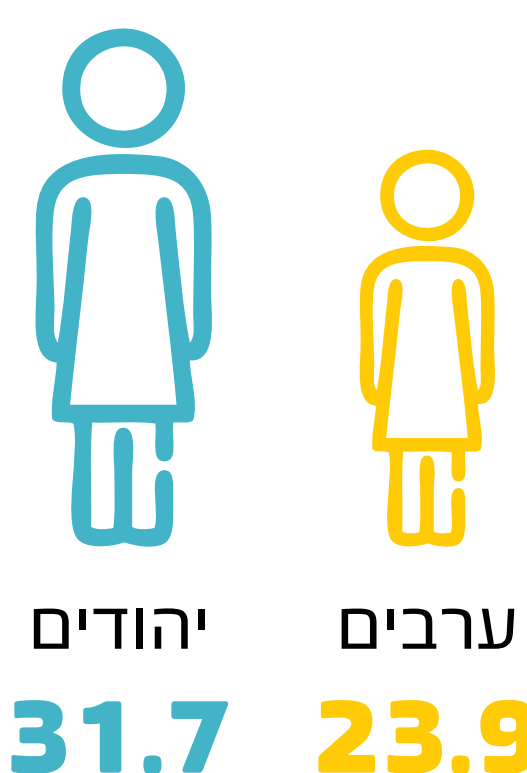
נתונים כלליים

2

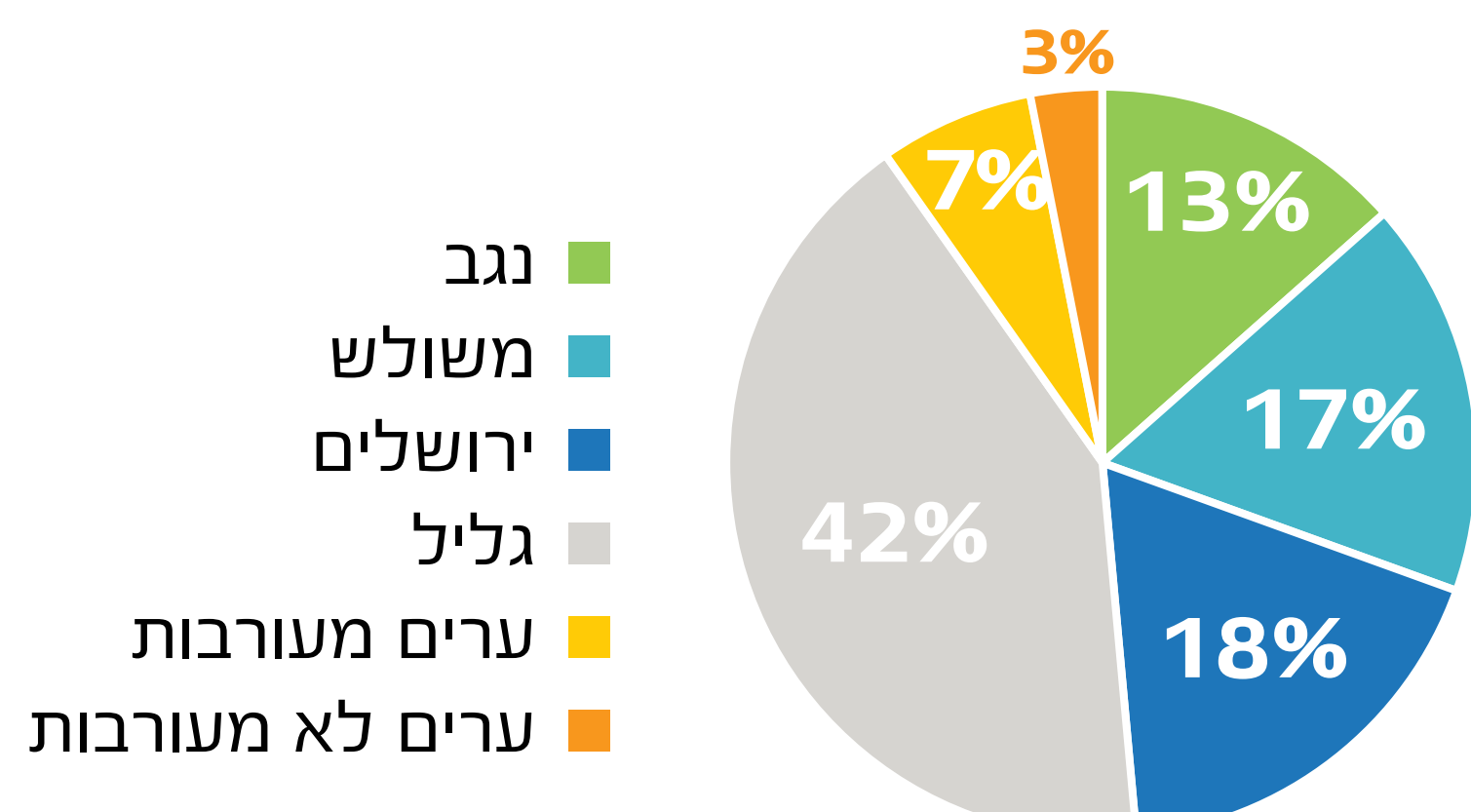
42% מהאוכלוסייה בגילאי 0-19, 2020

גיל חציוני, 2020

פיזור גיאוגרפי של החברה הערבית בישראל

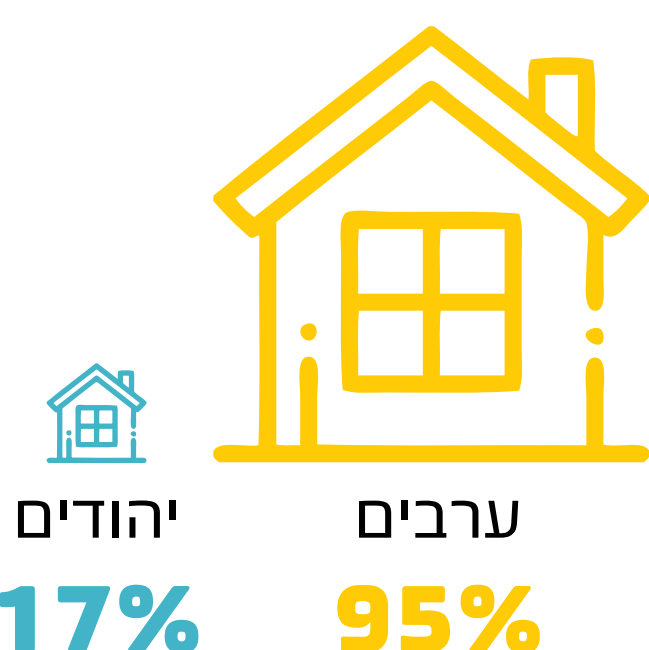
- החברה הערבית בישראל בשנת 2020 מנתה כ-1.946 מיליון תושבים אשר היוו 21% מתושבי המדינה.
- כ-86% מתוכם הם מוסלמים, כ-7% נוצרים וכ-7% דרוזים.
- האוכלוסייה הערבית גרה במרביתה (90%) ביישובים ערבים הממוקמים ברובם בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית.
- הגיל החציוני של החברה הערבית עמד בשנת 2020 על 23.9 שנים לעומת 31.7 בחברה היהודית.

מקורות: עיבוד גאס-גלי לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2021; הערכת גודל קבוצת הערבים הנרים ביישובים יהודים שאינם מעורבים מתוך "הממד המרחבי הפונקציונלי של יחסי יהודים ערבים: מערים מעורבות למרחבים מעורבים", ראסס חמאסי ויצחק אומר, 2017.

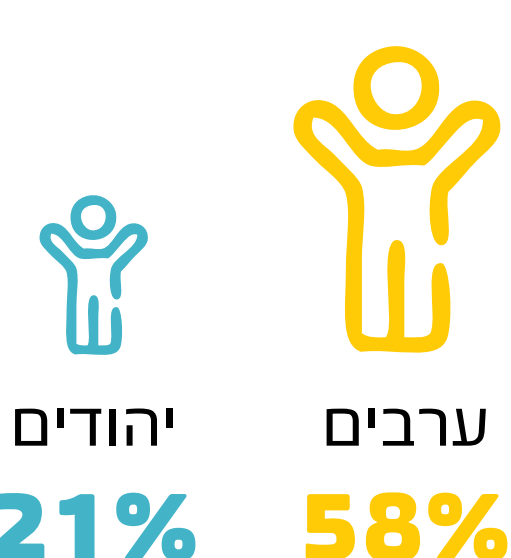
מצב סוציו-אקונומי

3

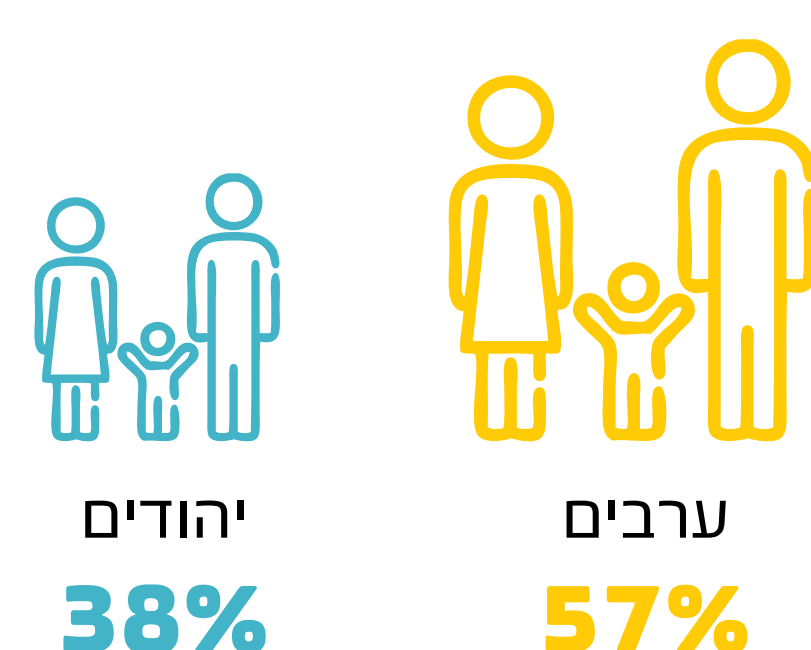
אחוז היישובים הנמצאים במדד החברתי-כלכלי באשכולות 1-4, 2017

ילדים מתחת לקו העוני לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018

משפחות מתחת לקו העוני לפי הכנסה כלכלית, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2020

- עוני** - החברה הערבית סובלת משיעורי עוני גבוהים ביותר. בשנת 2020, תחולת העוני הנמדדת לפי הכנסה כלכלית עמדה על 56.6% באוכלוסייה הערבית, לעומת שיעור של 40.8% באוכלוסייה הכללית ו-37.5% באוכלוסייה היהודית.
- עוני בקרב ילדים** - תמונת המצב מחמירה כאשר בוחנים נתון זה ביחס לילדים, כ-58% מהילדים הערבים נמצאים מתחת לקו העוני לעומת כ-21% בקרב הילדים היהודים.
- עומק העוני** (עוני לאחר חישוב תשלומי העברה) - חלקן של המשפחות הערביות מסך המשפחות העניות בישראל לפני תשלומי העברה ומיסים (אשר מטרותם לסייע למשפחות עניות להיחלץ מעוני) עומד על 26.2% ולאחר תשלומי העברה ומיסים גודל חלקן של המשפחות הערביות מסך המשפחות העניות בישראל ל-36.6%. זהו שיעור של פי 2.5 מחלקן של המשפחות הערביות מסך המשפחות בישראל (שהיו 14.5%). כלומר, גם לאחר קבלת התמיכה מהמדינה משפחות ערביות רבות נותרות מתחת לקו העוני, כאשר בחברה היהודית תמיכה זו מצליחה לחלץ משפחות רבות יותר מעוני.
- רשויות מקומיות** - מרבית החברה הערבית חיה ביישובים ורשויות הנפרדים מהחברה היהודית. הרשויות הערביות סובלות מחולשות כלכליות וניהוליות המשפיעות על יכולתן לספק תנאי חיים ושירותים נאותים לתושביהם, ביניהם השלמת תקציבי חינוך, תשתיות לחינוך והוראה וחינוך בלתי פורמלי.

מקורות: ממדי העוני והפער החברתיים, המוסד לביטוח לאומי 2018; מצב הרווחה בחברה הערבית - עוני, מדיניות ממשלתית וחולשת הרשויות המקומיות, נסרין חדאד חאג' יחיא, איימן סייף, ניצה (קלינר) קסיר, בן פרגיון, קרן פורטלנד והמכון הישראלי לדמוקרטיה 2021; שנתון החברה הערבית בישראל 2021, נסרין חדאד חאג' יחיא, מוחמד חלאילה, אריק רודניצקי, בן פרגיון, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2022; ממדי העוני והא-שוויון בהכנסות - 2020 (לפי נתונים מנהליים). הביטוח הלאומי. מירי אנדבלד, להב כראדי, רינה פינס וניצה (קלינר) קסיר, ינואר, 2021.

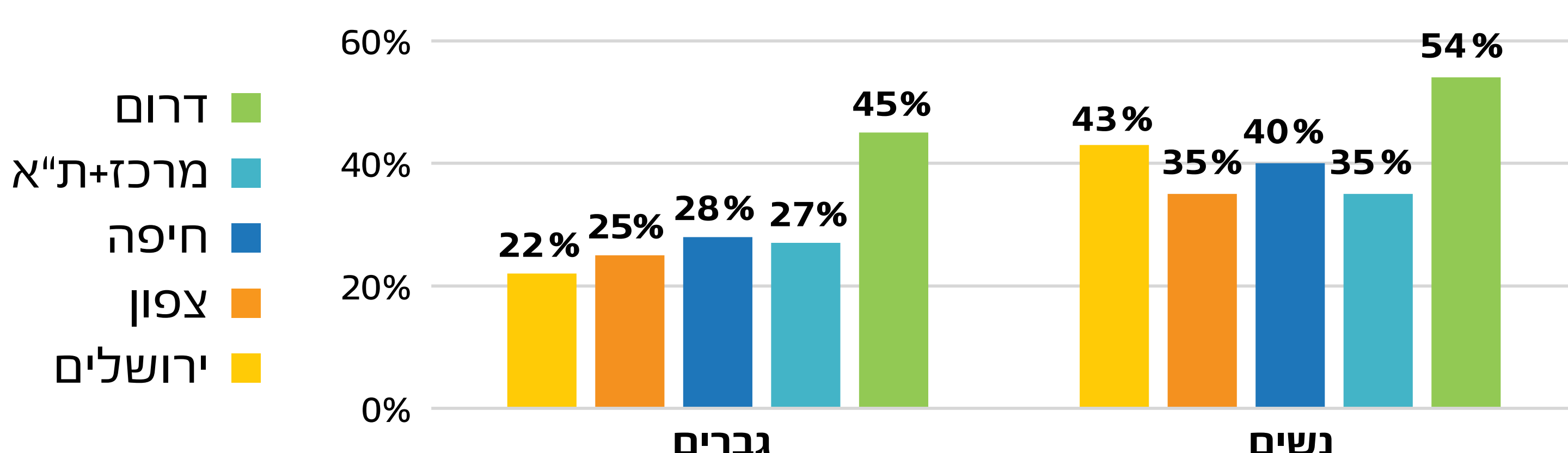
רקע - חברה ערבית

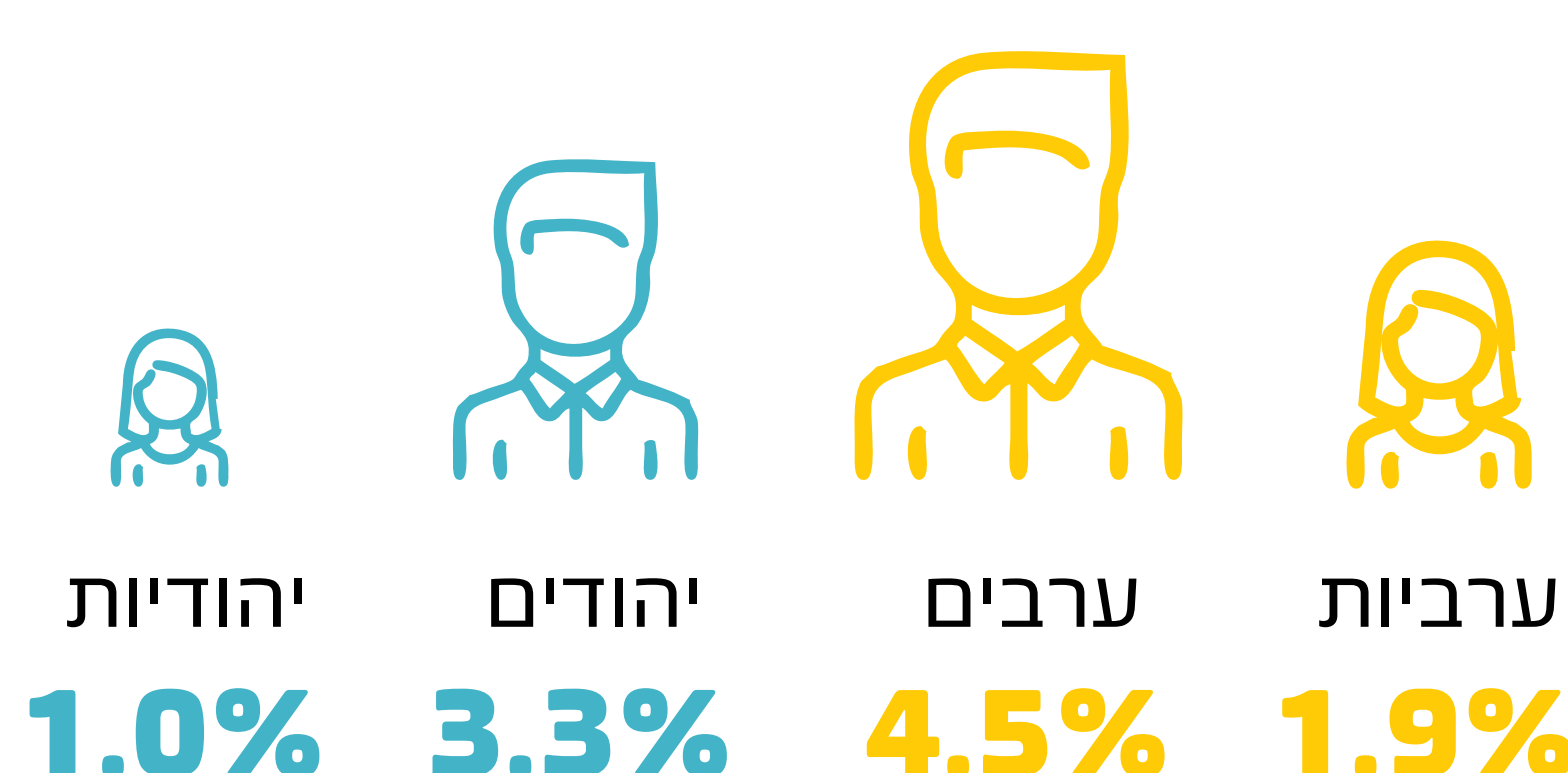
חינוך וחוסר מעש

4

שיעורי חסרי המעש בגילאי 19-24 לפי קבוצות בחברה הערבית ומגדר, 2019

שיעור נשירה שנתי בקרב תלמידי ז'-י"ב, 2019

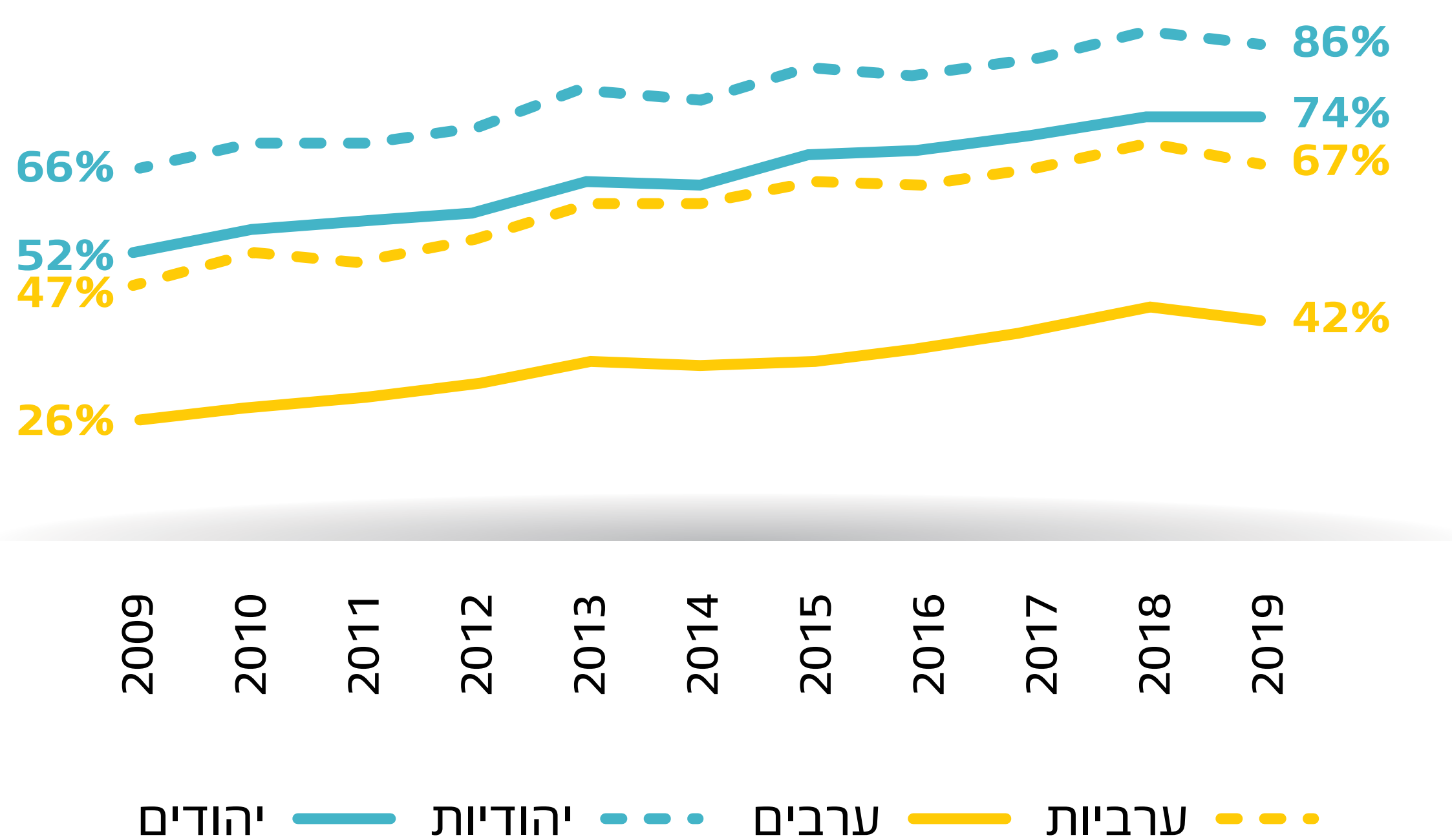
- שיעורי הנשירה הרשמיים מבית הספר בחברה הערבית הצטמצמו באופן משמעותי בשנים האחרונות, אך נותרו בפער מסוים ביחס לחברה היהודית.
- נשירה רשמית** - שיעורי הנשירה המצוינים כאן הינם שנתיים. על אף צמצום בפערים בין שתי החברות בשנים האחרונות, כאשר סוכמים שיעורים אלו לכל אורך התקופה על שנתון, מצטברים פערי נשירה משמעותיים בין החברה הערבית והיהודית.
- נשירה סמויה** - הנשירה הסמויה של תלמידים בחברה הערבית הינה תופעה בלתי מבוקשת, במסגרתה תלמידים רשומים במערכת החינוך אך בפועל נעדרים מהלימודים.
- מרבית הנשירה הרשמית והסמויה מתרחשת במעבר מחטיבת הביניים לחטיבה העליונה.
- חוסר מעש** - חוסר מעש בקרב צעירים וצעירות ערבים הינה תופעה רחבה המובילה להתנהגויות ומצבי סיכון רבים. לכך יש להוסיף כי עבור תלמידים ערבים, חסרי מעש אלו הגדולים מהם בשנים בודדות מהווים מודל מצוי לצעיר טיפוסי ולכך יתכנו השפעות על המוטיבציה ללימודים בבית הספר.

מקורות: שנתון סטטיסטי לישראל מספר 71, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2020; נסרין חדאד חאג' יחיא, איימן סייף, ניצה (קליגר) קסיר, בן פרג'ון, תוכנית לקידום ההשתלבות של החברה הערבית בשוק העבודה, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2021; שנתון החברה הערבית בישראל 2021, נסרין חדאד חאג' יחיא, מוחמד חלאליה, אריק רודניצקי, בן פרג'ון, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2022.

חינוך

5

שיעור הזכאים לבגרות מתוך בני 18, לפי מגדר, ערבים ויהודים

יהודים כולל אחרים ואינו כולל חרדים, ערבים אינו כולל מחוז ירושלים. מקור: עיבודי המחברים לנתוני משרד החינוך ונתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

חציון שנות הלימוד בקרב בני 15 ומעלה, 2020

לאחר שנים רבות בהן חל צמצום עקבי בפער חציון שנות הלימוד בין ערבים ויהודים, בין שנת 2010 לשנת 2020 חל גידול בפער זה, כאשר היהודים עלו ל-14 שנות לימוד בעוד הערבים נותרו על 12 שנות לימוד.

- צמצום הפער בשיעור הזכאים לבגרות** - בין השנים 2009-2019, הצטמצם באופן חלקי הפער בין יהודים וערבים, בקרב הנשים הצטמצם הפער בין היהודיות לערביות מ-29% ל-22% ובקרב הגברים מ-50% ל-43%.
- הפער המגדרי בתוך כל קבוצה** - בקרב האוכלוסייה היהודית הצטמצם הפער בין נשים וגברים מ-21% בשנת 2009 ל-14% בשנת 2019. בקרב הערבים הפער בין נשים וגברים נרחבים באופן משמעותי בהשוואה ליהודים. בשנת 2009 עמד הפער בין נשים ערביות לגברים ערבים על 44% ועשור לאחר מכן בשנת 2019 הצטמצם הפער במעט ועמד על 37%.

מקור: נייר מדיניות: מדיניות לצמצום פערים בין החינוך הערבי לעברי, מריאן תחאוכו, עידית קלישר, חנין מטר וקיריל מושקלב, אוניברסיטת רייכמן, 2022; נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021.

הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

6 PISA 15 המדינות המובילות, ציונים לפי תחומים PISA 2018

אורייונות במדעים			אורייונות במתמטיקה			אורייונות קריאה		
1	אסטוניה	530	1	יפן	527	1	אסטוניה	523
2	יפן	529	2	קוריאה	526	2	קנדה	520
3	פינלנד	522	3	אסטוניה	523	3	פינלנד	520
4	קוריאה	519	4	הולנד	519	4	אירלנד	518
5	קנדה	518	5	פולין	516	5	קוריאה	514
6	פולין	511	6	שווייץ	515	6	פולין	512
7	ניו זילנד	508	7	קנדה	512	7	שבדיה	506
8	סלובקיה	507	8	דנמרק	509	8	ניו זילנד	506
9	אנגליה	505	9	סלובניה	509		דוברי עברית	506
10	בריטניה	503	10	בלגיה	508	9	ארצות הברית	505
11	גרמניה	503	11	פינלנד	507	10	בריטניה	504
12	אוסטרליה	503	12	שבדיה	502	11	יפן	504
13	ארה"ב	502	13	בריטניה	502	12	אוסטרליה	503
14	שוודיה	499	14	נורבגיה	501	13	דנמרק	501
15	בלגיה	499	15	גרמניה	500	14	נורבגיה	499
	דוברי עברית	491		דוברי עברית	490	15	גרמניה	498
	ממוצע OECD	489		ממוצע OECD	489		ממוצע OECD	487
	ישראל	462		ישראל	463		ישראל	470
	דוברי ערבית	375		דוברי ערבית	379		דוברי ערבית	362

בשלושת התחומים, הישגיהם של דוברי עברית היו מעל לממוצע OECD והישגיהם של דוברי הערבית היו ממוקמים קרוב למדינות בתחתית המדרג.

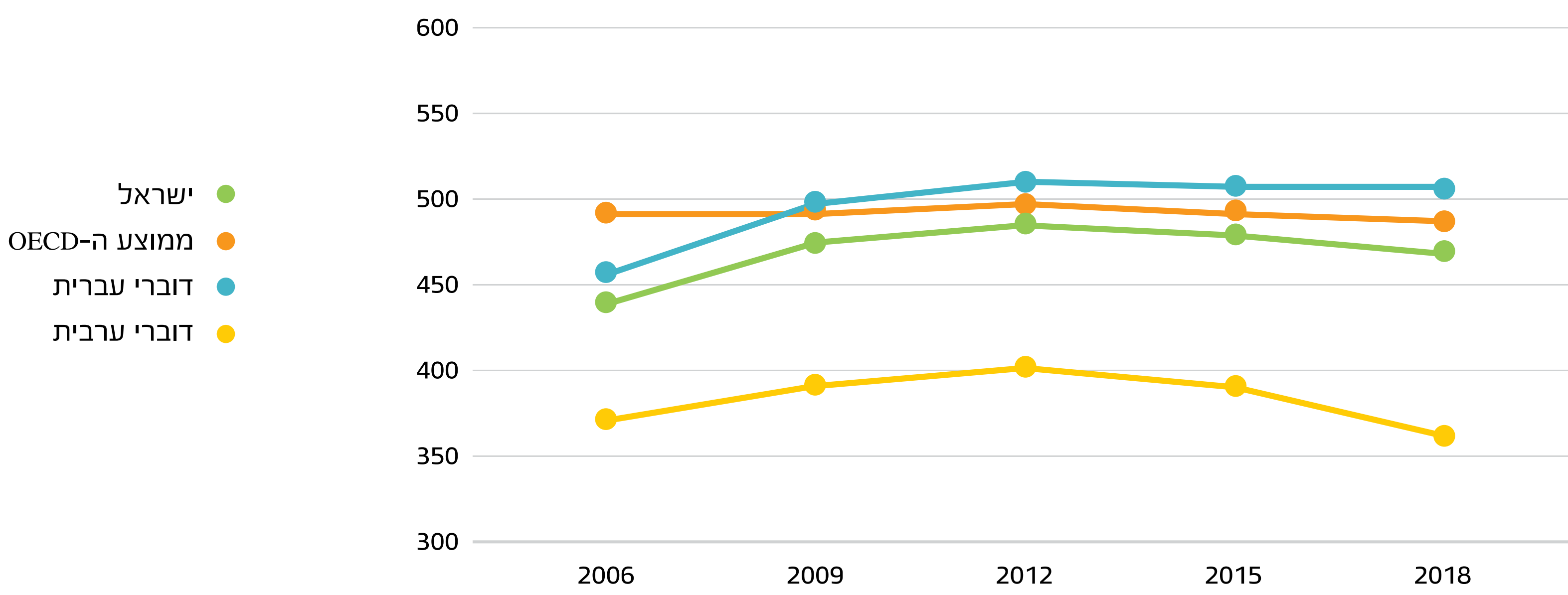
באורייונות קריאה, הישגיהם של דוברי העברית היו דומים להישגים של תלמידים בשוודיה ובניו זילנד, הממוקמות ב-15 המדינות המובילות.

לעומת זאת, בחמש מדינות בלבד ממוצע הישגים נמוך מזה של התלמידים דוברי הערבית בישראל באורייונות קריאה.

7 אורייונות קריאה PISA 2006-2018

אורייונות קריאה, ממוצעים לאורך שנים (ישראל, ממוצע ה-OECD, דוברי עברית וערבית)

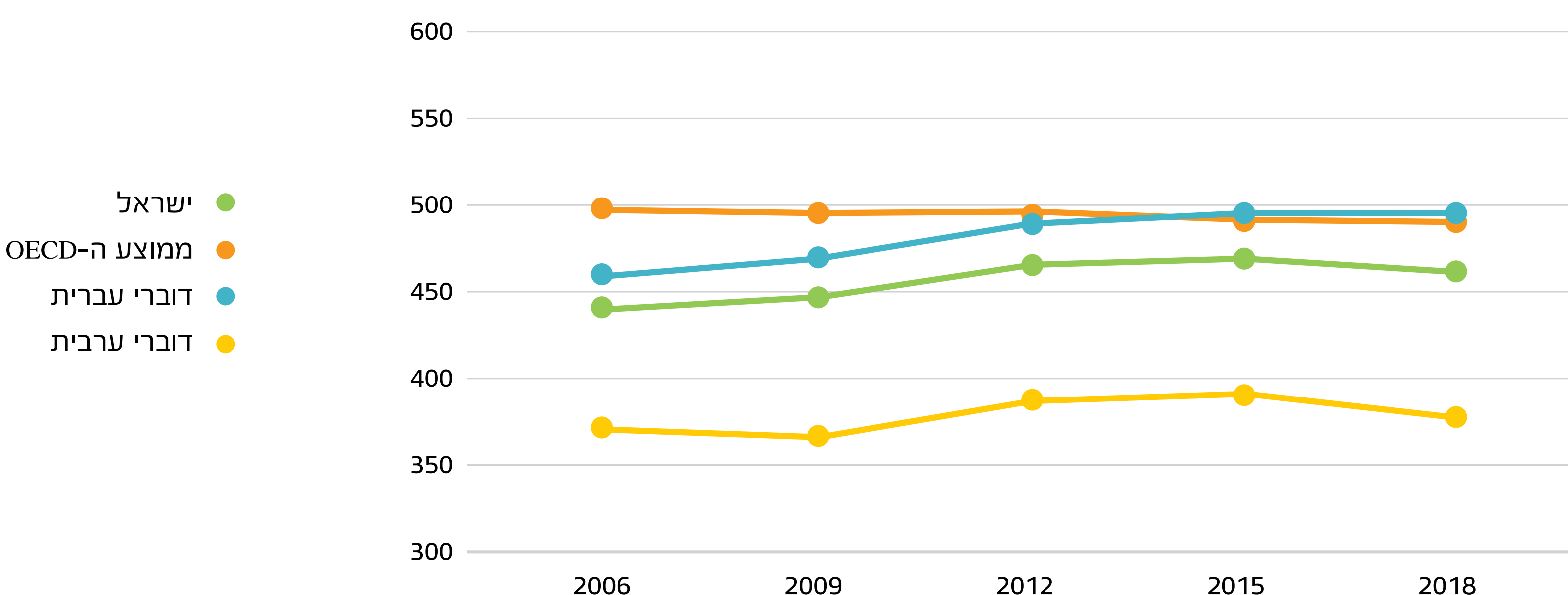

- עד שנת 2012, הישגי דוברי עברית וערבית השתפרו. לאחריה, נצפתה יציבות בציוני דוברי עברית אל מול מגמת ירידה בקרב דוברי ערבית.
- ירידה זו בקרב דוברי הערבית הרחיקה את הציון הממוצע הכולל של ישראל ממוצע מדינות ה-OECD.
- בשנת 2018 עמד הפער בין דוברי עברית לערבית על 144 נקודות (506 לעומת 362 נקודות, בהתאמה).
- חשוב לציין כי בשנת 2018, התווסף לתחום אורייונות הקריאה פרק חדש שבדק את שטף הקריאה, כלומר יכולת התלמיד לקרוא טקסטים פשוטים להבנה, בקלות וביעילות.

מקור: פיזה 2018, אורייונות בקרב תלמידים בני 15, מבט ישראלי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

8 אורייונות מתמטיקה PISA 2006-2018

אורייונות מתמטיקה, ממוצעים לאורך שנים (ישראל, ממוצע ה-OECD, דוברי עברית וערבית)

- בקרב תלמידים בבתי ספר דוברי עברית חלה עלייה מובהקת של 30 נקודות בין 2006 ל-2018, אל מול עליה לא מובהקת של 7 נקודות בקרב דוברי ערבית.
- עד 2015 נרשמה בקרב דוברי הערבית עליה משמעותית של 19 נקודות, אך רובה נמחק ב-2018.
- בשנת 2018 עמד הפער בין דוברי העברית לדוברי הערבית על 111 נקודות (490 נקודות לעומת 379, בהתאמה), **זהו הפער הנמוך ביותר** בין 2 הקבוצות בשלושת פרקי המבחן.

מקור: פיזה 2018, אורייונות בקרב תלמידים בני 15, מבט ישראלי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

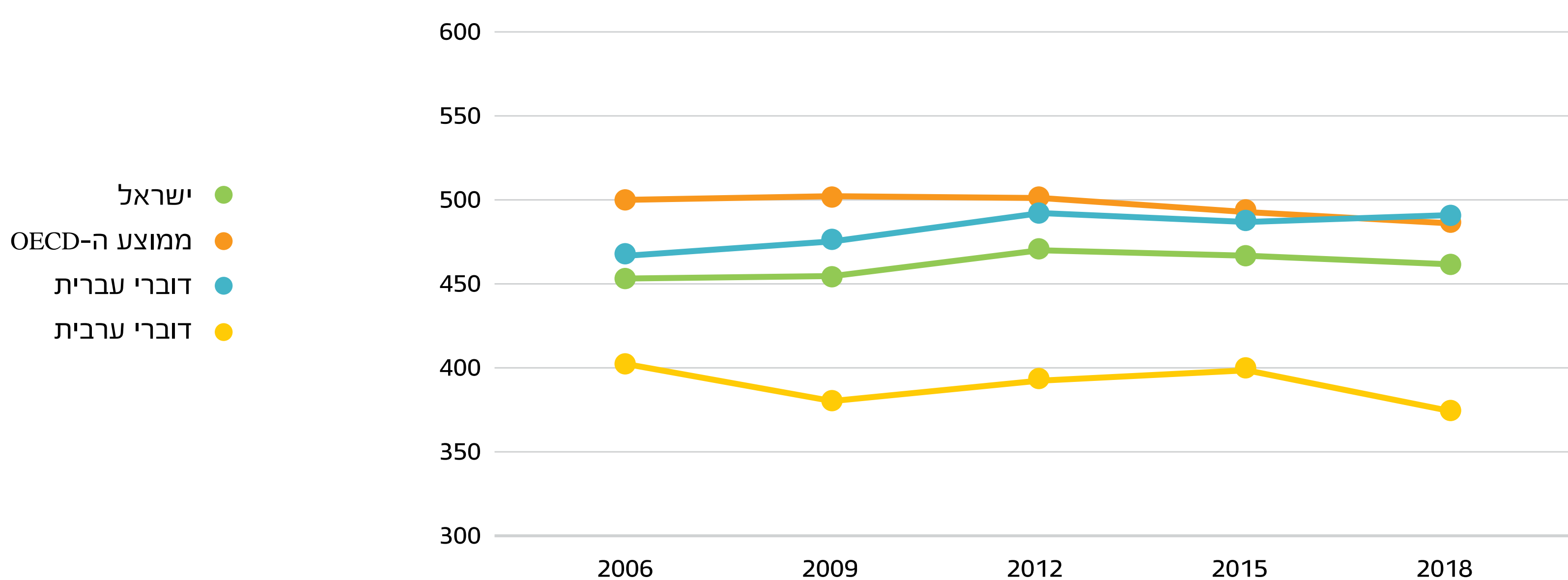
הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

אוריינות מדעים PISA 2006-2018

9

אוריינות מדעים, ממוצעים לאורך שנים (ישראל, ממוצע ה-OECD, דוברי עברית וערבית)

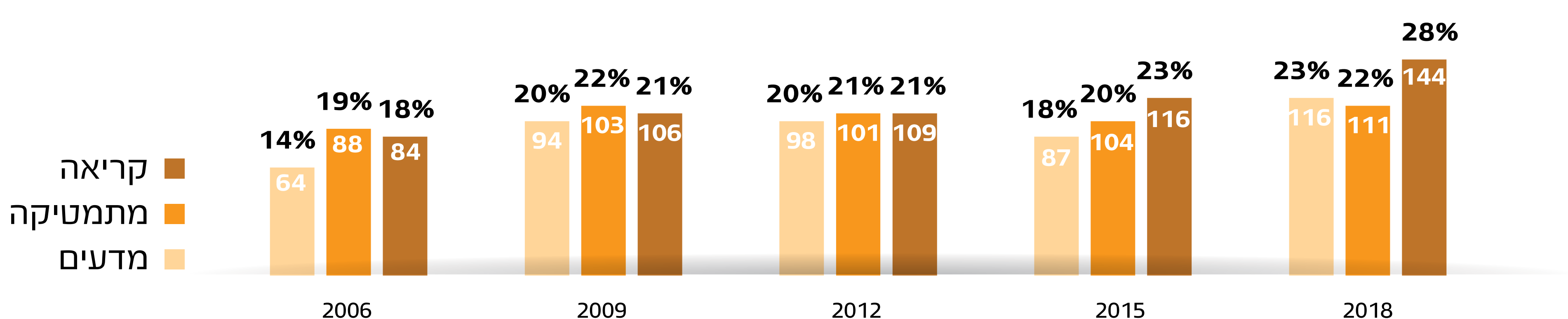
- בקרוב דוברי עברית חלה עלייה בהישגים בין 2006 ל-2018. בקרב דוברי ערבית אין מגמה עקבית ולאחר עלייה בהישגים בין 2009 ל-2015. בשנת 2018 נרשמה ירידה.
- בשנת 2018, קיים פער של 116 נקודות בין דוברי עברית ודוברי ערבית (491 לעומת 375 נקודות, בהתאמה).
- בישראל, על אף הממוצע הנמוך במדעים, מדד הפיזור הוא הגדול ביותר מבין כלל המדינות המשתתפות.

מקור: פייה 2018, אוריינות בקרב תלמידים בני 15, מבט ישראלי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

פערי ציונים בין דוברי עברית לערבית PISA 2006-2018

10

פערים בנקודות ואחוזים בממוצע ציוני בין דוברי עברית לדוברי ערבית בשלושת תחומי מבחן PISA, 2006-2018

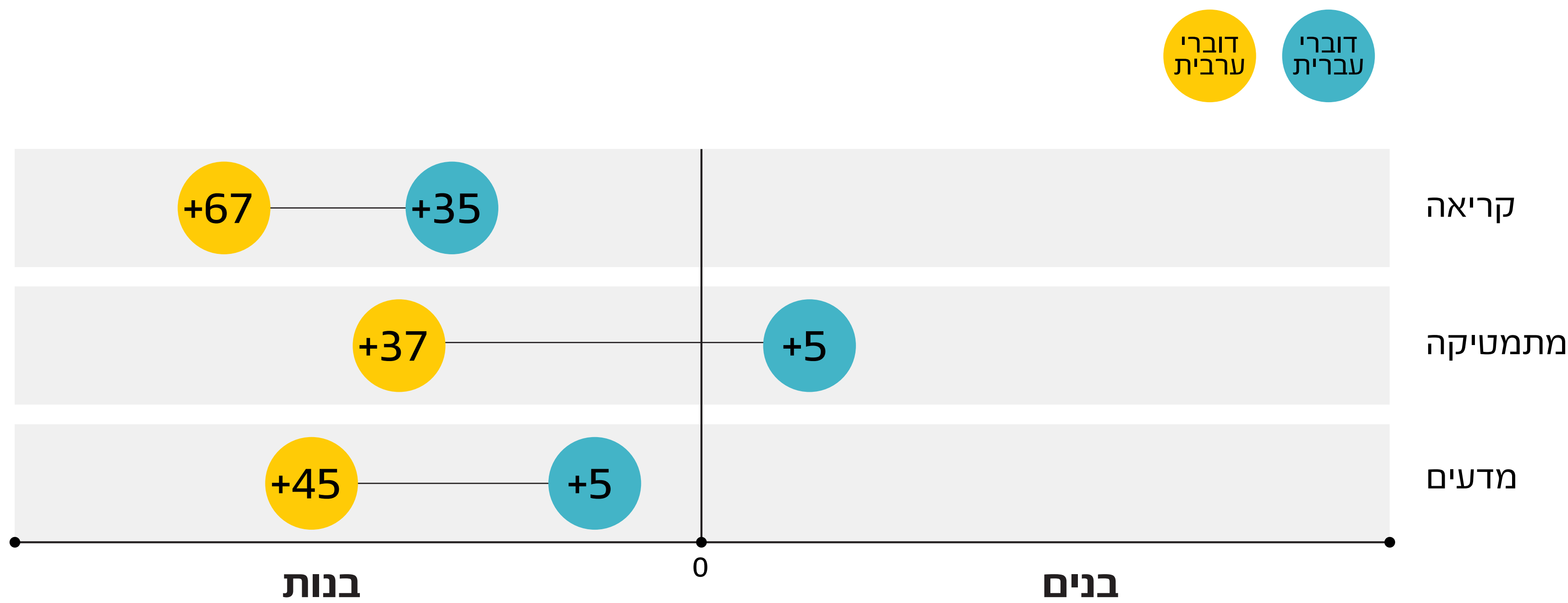

- בין השנים 2006-2018, הפער בין הישגי דוברי העברית לבין הישגי דוברי הערבית באוריינות קריאה גדל מ-18% בשנת 2006 ל-28% בשנת 2018.
- בין השנים 2006-2018, הפער בין הישגי דוברי העברית לבין הישגי דוברי הערבית באוריינות מתמטיקה נשאר יחסית יציב.
- בין השנים 2006-2018, הפער בין הישגי דוברי העברית לבין הישגי דוברי הערבית באוריינות מדעים גדל מ-14% בשנת 2006 ל-23% בשנת 2018.
- הפער באוריינות קריאה ובאוריינות מדעים בשנת 2018 הינו הרחב ביותר בכלל השנים הנבדקות, באוריינות מתמטיקה קיים פער זהה רק בשנת 2009.
- הפער בנקודות בשנת 2018 הינו הגבוה ביותר בשלושת התחומים בכל השנים הנבדקות.

מקור: פייה 2018, אוריינות בקרב תלמידים בני 15, מבט ישראלי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

הישגים לפי מגדר ומגזר שפה PISA 2018

11

- ניתן לראות כי בשלושת התחומים, הישגי דוברות הערבית (בנות ערביות) היו גבוהים באופן משמעותי מהישגי דוברי הערבית (בנים ערבים).
- בקרוב שתי האוכלוסיות, הפערים המגדריים נוטים באופן החזק ביותר לטובת הבנות. זאת למעט באוריינות מתמטיקה בקרב דוברי עברית. הישגי בנים דוברי עברית היו גבוהים מהישגי בנות דוברות עברית בתחום זה בלבד.
- בקרוב דוברי ערבית, מבין שלושת התחומים, הפער הקטן ביותר בהישגים בין בנים לבנות הוא באוריינות מתמטיקה.
- על מנת להקל על פירוש הממצאים המתארים פערים בנקודות בציון, חשוב לציין כי בדוח הבינלאומי יש התייחסות לפער של 30 נקודות כשווה ערך לשנת לימודים. זו הערכה בלבד, אך כזו המסייעת בהבנת הפערים בין האוכלוסיות ובין המגדרים.

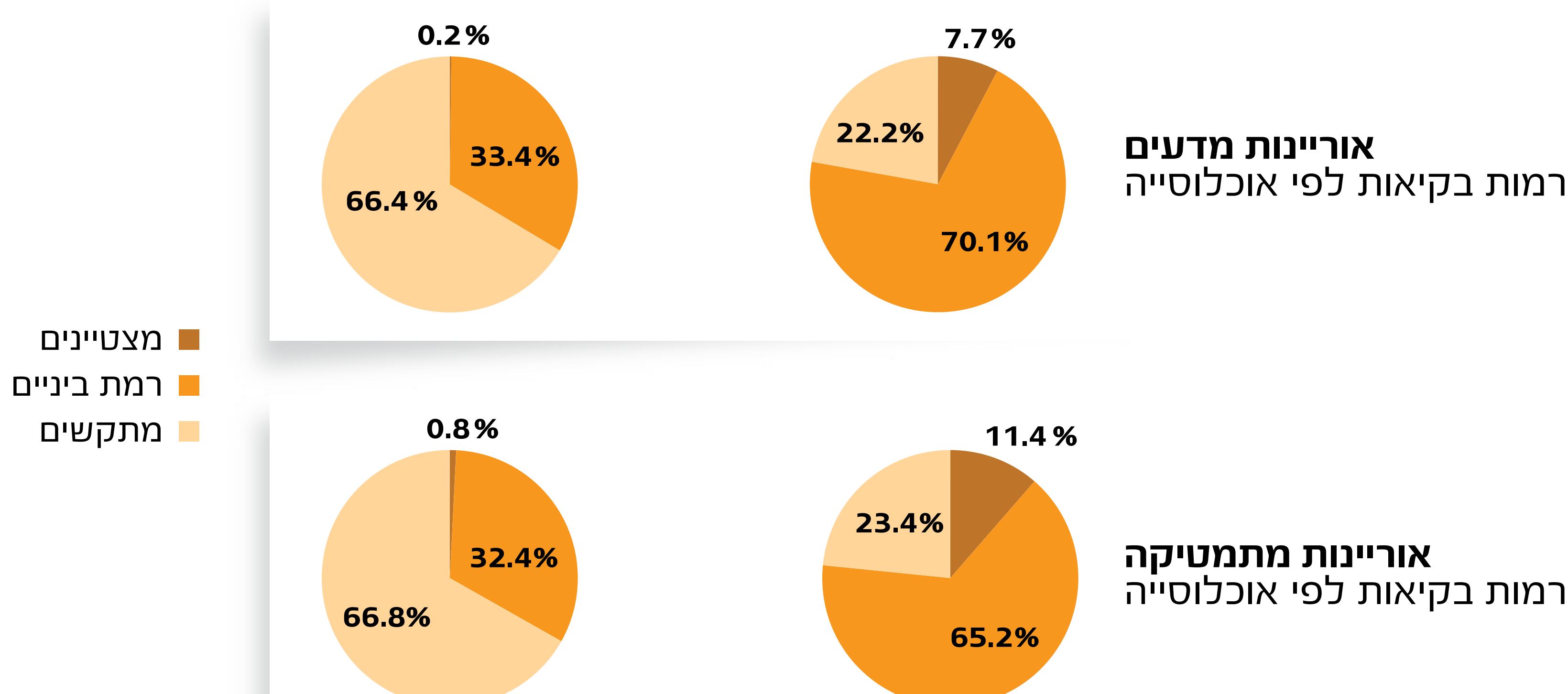
מקור: פייה 2018, אוריינות בקרב תלמידים בני 15, מבט ישראלי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

רמות בקיאות לפי מגדר ומגזר שפה PISA 2018

12

42% מדוברי הערבית הגיעו לציון של רמת 1 בקיאות מתחת לרמה 1 באוריינות מתמטיקה.

שיעור המתקשים הולך וגדל בקרב דוברי ערבית והולך ומצטמצם בין דוברי עברית.

שיעור המצטיינים בקרב דוברי ערבית אינו משתנה באופן משמעותי ונע בין 0% ל-1%.

מגמות לאורך השנים 2006-2018 בשלושת התחומים:

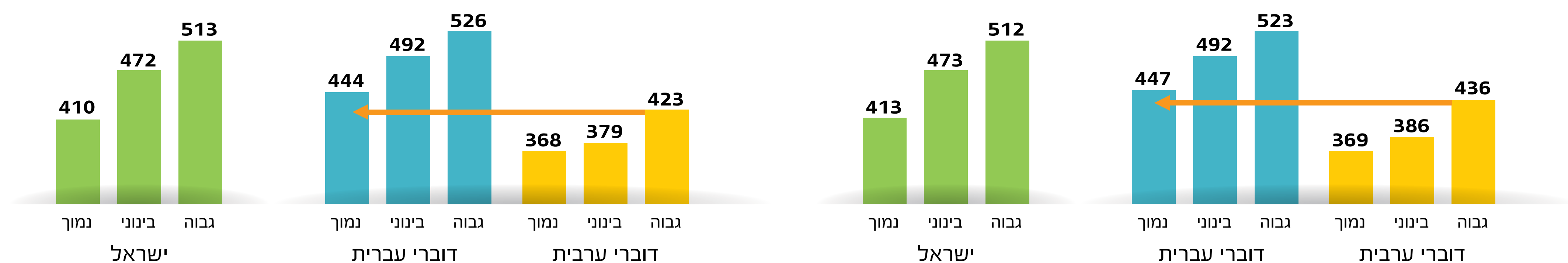
מקור: פיה 2018, אוריינות בקרב תלמידים בני 15, מבט 'ישראל', הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

ממוצע לפי רקע חברתי-תרבותי-כלכלי ומגזר שפה PISA 2018

13

אוריינות מדעים ממוצעים לפי רקע חת"כ ומגזר שפה

אוריינות מתמטיקה ממוצעים לפי רקע חת"כ ומגזר שפה

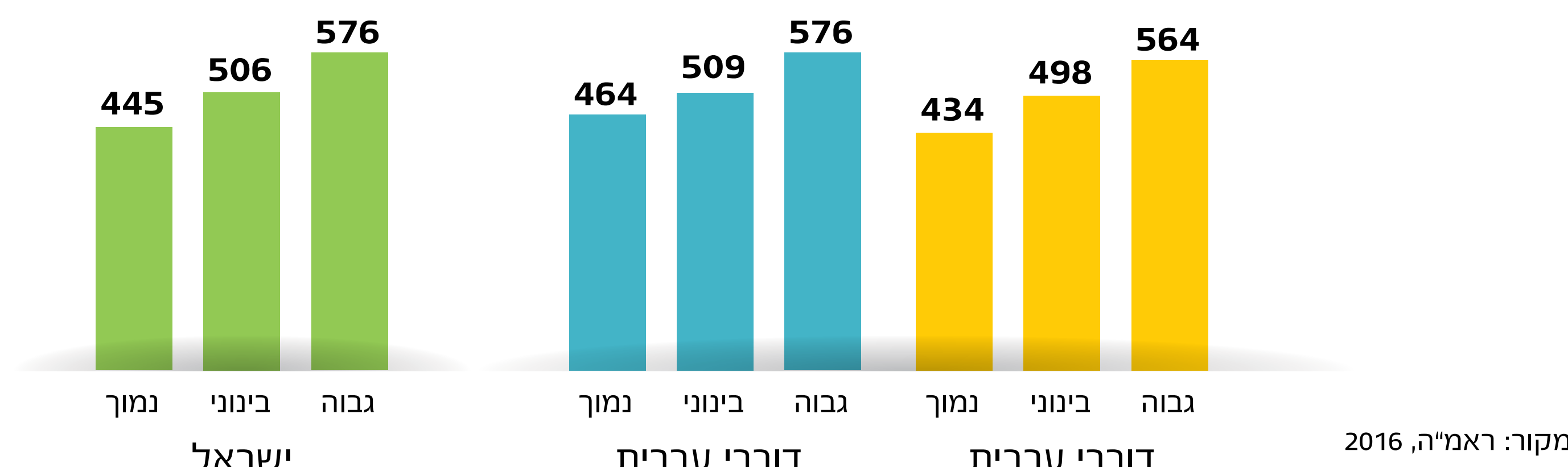
- המדד החברתי-תרבותי-כלכלי (חת"כ), הינו מדד המאפשר השוואה בין אוכלוסיות תוך בידוד מאפיינים חברתיים-תרבותיים וכלכליים. סיווג התלמידים לרמות השונות (גבוה/בינוני/נמוך) מבוצע על בסיס מידע הנאסף מהתלמידים במסגרת המבחן.
- בשנת 2018 סווגו 54% מדוברי הערבית בקבוצה הנמוכה.
- ההשוואה בין דוברי העברית והערבית הנמצאים באותה רמת חת"כ מצמצמת את הפער הממוצע הכולל בין דוברי עברית וערבית.
- לדוגמה, הפער הכללי בין דוברי עברית וערבית בשנת 2018 באוריינות מדעים עמד על 116 נקודות, בעוד שבהשוואה בין קבוצות החת"כ המקבילות של דוברי עברית וערבית הפער הגדול ביותר עומד על 113 נקודות (בינוני) והנמוך ביותר על 76 נקודות (נמוך).
- ממצא זה מסביר כיצד ממוצע החברה הערבית "נמשך" מטה בשל גודלה של קבוצת התלמידים הערבים הנמצאים ברמת החת"כ הנמוכה ביותר.

מקור: פיה 2018, אוריינות בקרב תלמידים בני 15, מבט 'ישראל', הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019

ההקשר הרחב להישגים: רקע חברתי-כלכלי

14

דוגמה: הישגים של תלמידי ישראל במתמטיקה במבחן TIMSS 2015, לפי מגזר ורקע חברתי-כלכלי

מקור: ראמ"ה, 2016

מספר מחקרים בשנים האחרונות, הראו כי עיקר הפערים בין דוברי עברית לערבית בהישגים חינוכיים מקורם בפערים חברתיים-כלכליים:

- לפי בנק ישראל (2019), כאשר משווים את הישגים באותו חמישון טיפוח, מגלים שהפערים בהישגים החינוכיים בין התלמידים היהודים לערבים מצטמצמים מאוד, ולעתים אף מתהפכים. כך למשל הפער הכללי בין יהודים לערבים **בשיעור הזכאות לבגרות** עמד בשנים 2015-2019 על 18%. לעומת זאת, הפער בחמישון החלש עמד על 10% בלבד, ובחמישון הבינוני-חלש על 5%.
- כפי שניתן לראות בתרשים, הפער בהישגי תלמידים דוברי עברית וערבית במתמטיקה **במבחן TIMSS 2015** כמעט ולא קיים בהשוואה לפי רקע חברתי-כלכלי.
- עיקר הפער בין יהודים לערבים בהישגים **במצ"ב**, שבא לידי ביטוי בהישגים הנמוכים יותר של המגזר הערבי בכללותו לעומת המגזר העברי, קשור להבדלים בין שתי קבוצות הלאום ברקע החברתי-כלכלי של משפחות התלמידים, ובמשקל הגבוה של משפחות מרקע חברתי-כלכלי חלש במגזר הערבי.

מקור: פערי הישגים אצל תלמידים בין דוברי עברית לערבית, בנק ישראל דין וחשבון 2019.

הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

סיכום PISA 2018

15

בשלושת התחומים הנבדקים במבחן PISA, **הישגיהם של תלמידים דוברי ערבית נמוכים משמעותית מהישגיהם של דוברי עברית**. בעוד שציוני דוברי העברית היו מעל לממוצע מדינות ה-OECD, הישגיהם של תלמידים דוברי ערבית היו ממוקמים קרוב למדינות בתחתית המדרג.

בשלושת התחומים, **הישגיהם של תלמידות דוברות ערבית היו גבוהים משמעותית מאלו של התלמידים דוברי הערבית**.

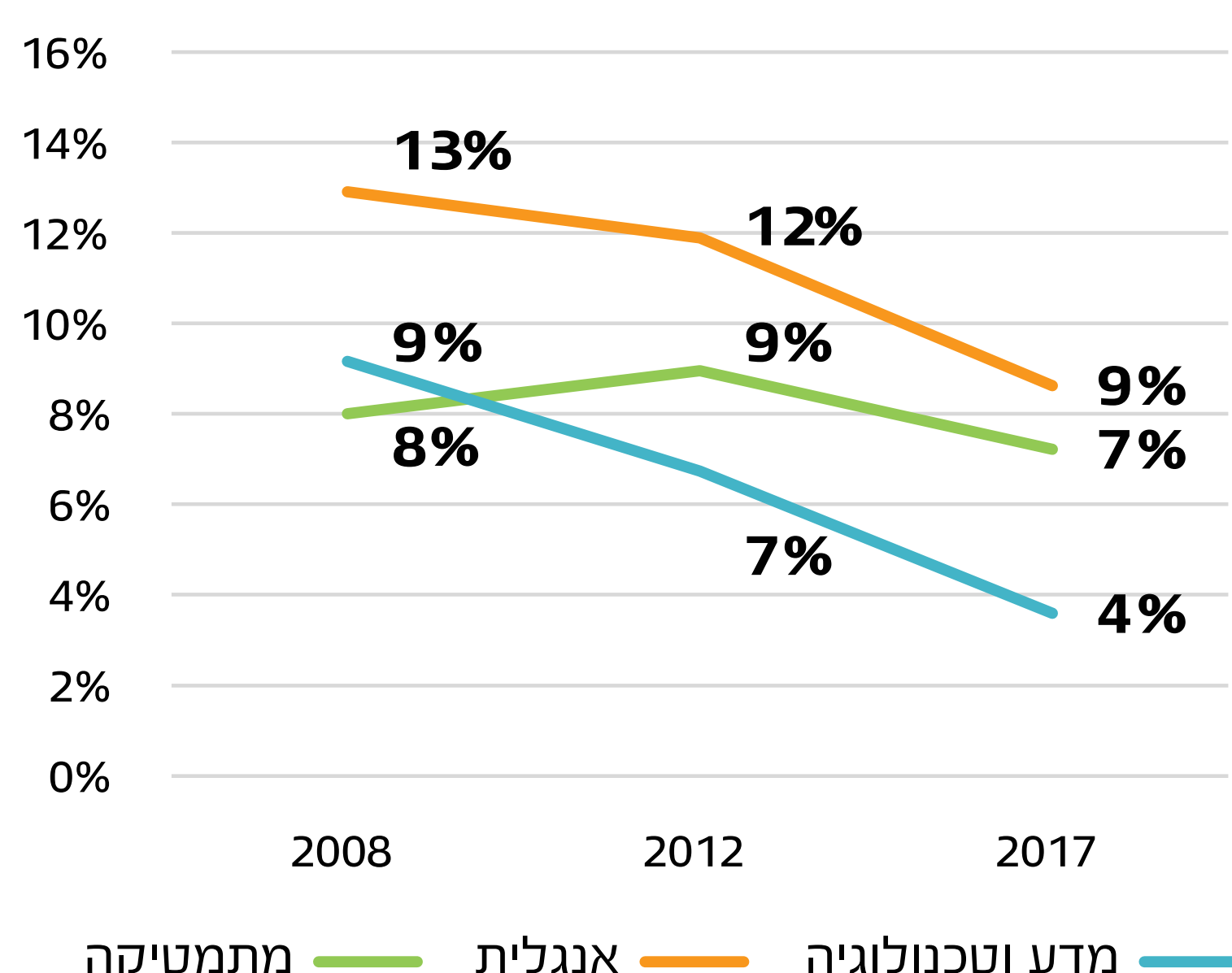
בשנת 2018 הציון הממוצע של דוברי הערבית **באוריינות מדעים ואוריינות קריאה הוא הנמוך ביותר שנרשם במחזורי המחקר בשנים הנסקרות (2006-2018)**.

בהשוואה בין נבחנים המגיעים מאותו **דירוג חברתי-כלכלי** מצטמצם הפער הקיים בין דוברי הערבית ודוברי העברית.

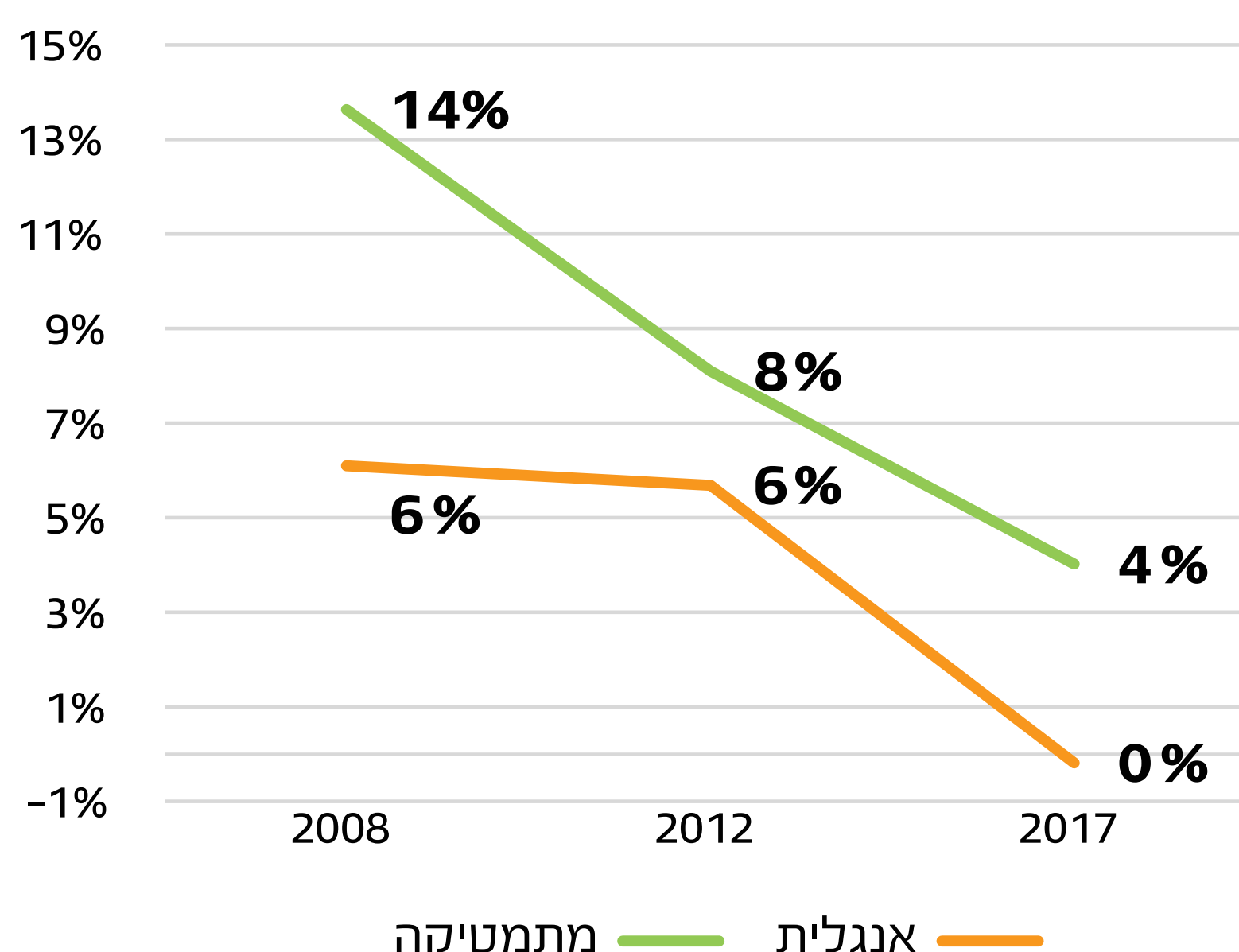
הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית מבחן מיצ"ב

16

פער (%) בין דוברי ערבית לדוברי עברית במבחני המיצ"ב של תלמידי כיתה ח'

פער (%) בין דוברי ערבית לדוברי עברית במבחני המיצ"ב של תלמידי כיתה ה'

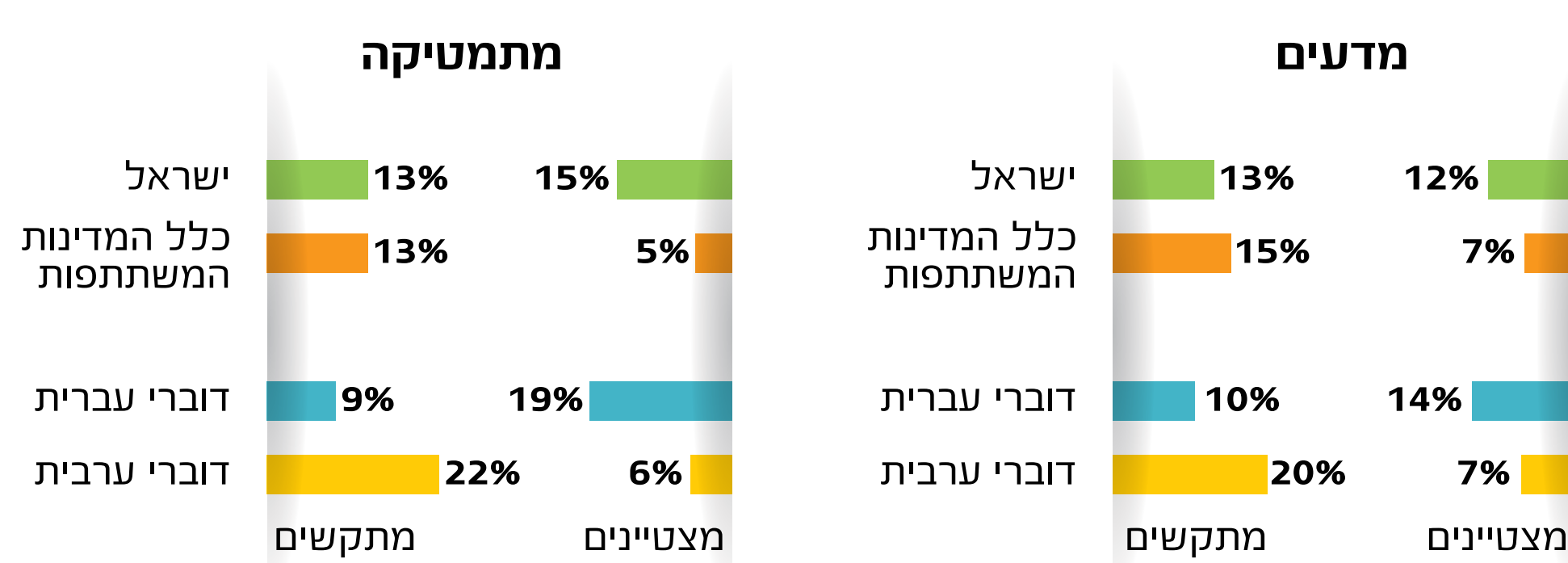
- מבחני המיצ"ב מתקיימים בכיתות ה' וח' ובאמצעותם ניתן לבחון את פערי הידע בין דוברי העברית לדוברי הערבית במספר תחומי בסיס.
- בשנים האחרונות, ניתן לראות צמצום משמעותי** בין שתי הקבוצות במבחנים של כיתות ה', ואף סגירה מוחלטת של הפער בפרק האנגלית.
- בכיתה ח' יש צמצום מסוים בתחומי האנגלית והמדע והטכנולוגיה, אך בשפה (אינו בגרף) ובמתמטיקה הפערים אינם מצטמצמים בשנים אלו.
- באופן כללי ניתן לומר כי הפערים בין יהודים לערבים על פי ציוני המיצ"ב מתרחבים במעבר מכיתה ה' לכיתה ח'.

ראמיה, דוח מיצ"ב תשע"ט ממצאים נבחרים, ינואר 2020, עודכן בדצמבר 2020

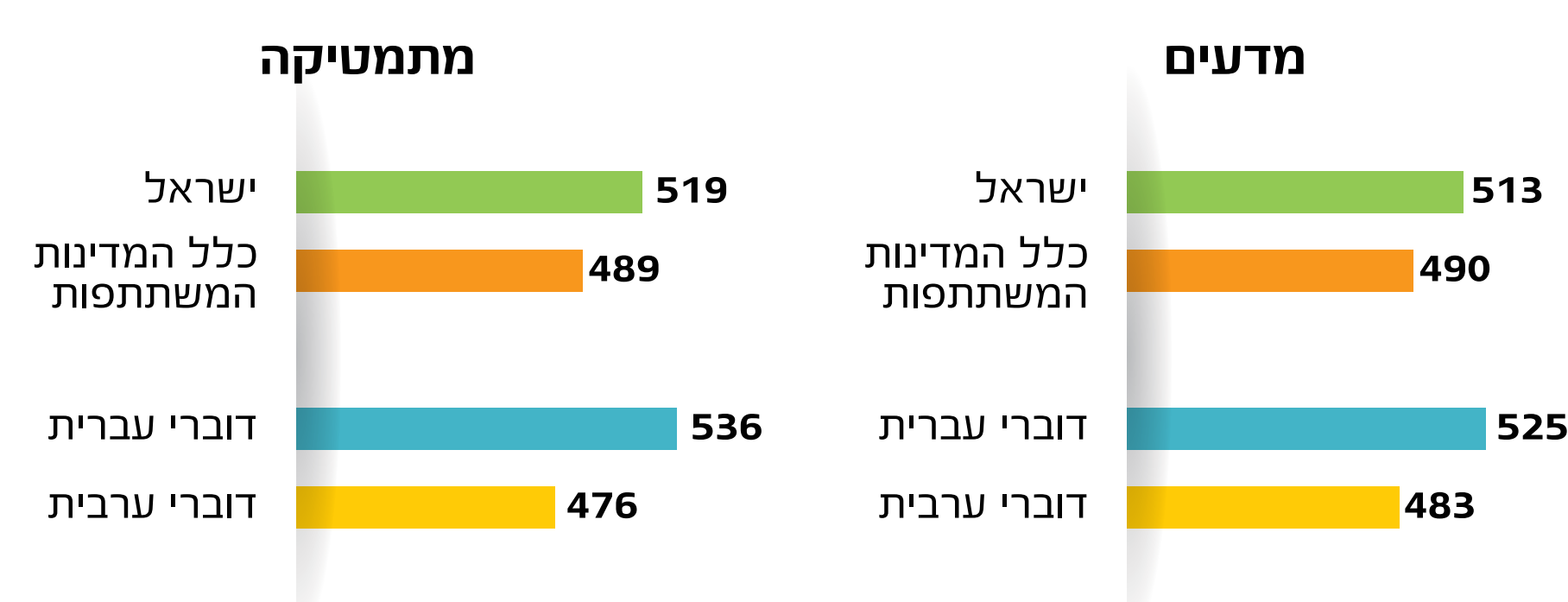
הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית מבחן TIMSS

17

שיעור התלמידים המצטיינים והמתקשים בתחומי הדעת במחקר TIMSS 2019, לפי אוכלוסייה

ממוצעי הישגים בתחומי הדעת במחקר TIMSS 2019, לפי אוכלוסייה

- מבחן בינלאומי הנערך במחזוריות של 4 שנים, מטרת המבחן היא להעריך את הידע והמיומנויות של תלמידי כיתות ח' במתמטיקה ומדעים.
- בדומה למבחן ה-PISA, במבחן TIMSS הישגיהם של דוברי העברית גבוהים מהישגיהם של דוברי הערבית.
- הממוצע של ישראל במבחן הינו גבוה מהממוצע של כלל המדינות המשתתפות בתחומי המדעים והמתמטיקה.
- הממוצע של דוברי הערבית נמוך מממוצע כלל המדינות המשתתפות.
- הפער בממוצע ציון המתמטיקה של דוברי הערבית גדול מהפער בממוצע ציון המדעים - הן אל מול דוברי העברית והן מול ממוצע כלל המדינות המשתתפות.
- בשונה ממבחן ה-PISA, קיים שיעור מצטיינים משמעותי בקרב דוברי הערבית הן במדעים (7%) והן במתמטיקה (6%), אשר אף עולה על שיעור המצטיינים בקרב כלל המדינות במתמטיקה (5%).
- בהשוואה לדוברי העברית שיעור המצטיינים דוברי הערבית במתמטיקה עומד על פחות משליש ועל מחצית משיעור המצטיינים במדעים.

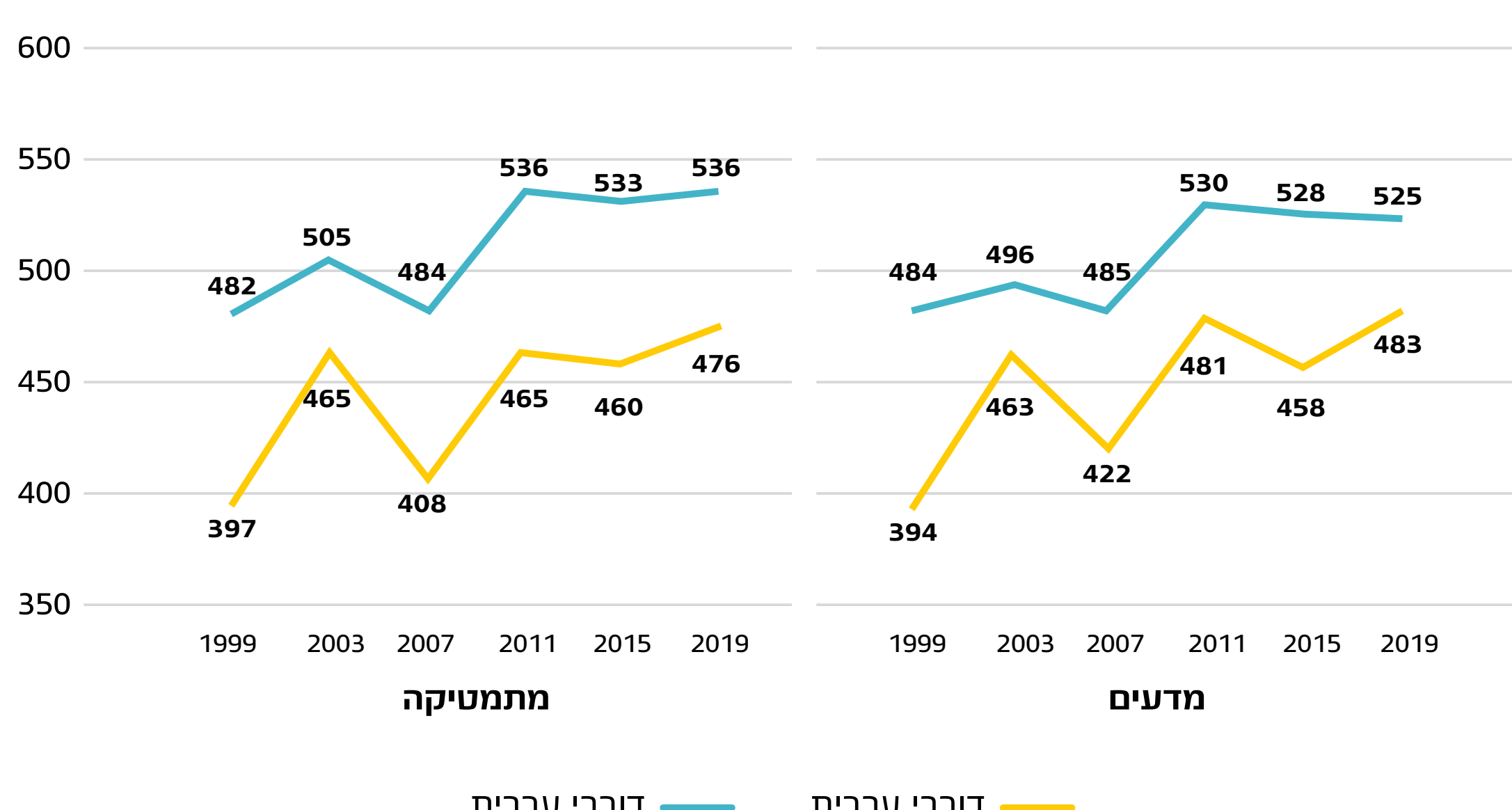
מקור: דוח מחקר TIMSS 2019, הרשות הארצית למדידה והערכה, 2020

הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

18 הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית מבחן TIMSS

ממוצעי ההישגים בשני תחומי הדעת לאורך מחזורי מחקר TIMSS, לפי אוכלוסייה

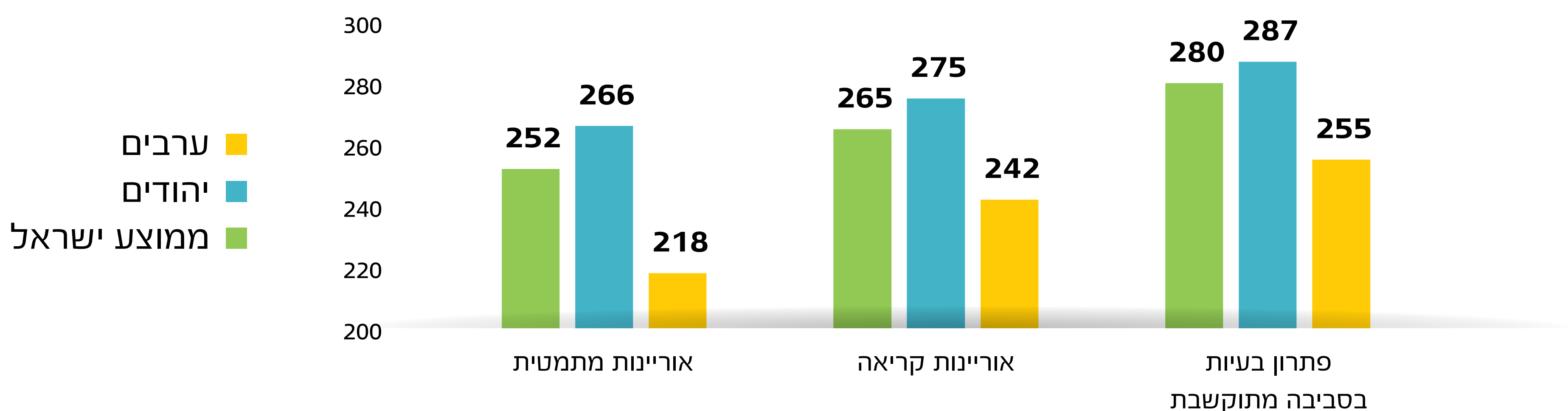

- בין השנים 1999-2019, הישגי תלמידים דוברי עברית היו גבוהים מהישגי תלמידים דוברי ערבית. בשנת 2019, הישגי התלמידים דוברי הערבית היו הגבוהים ביותר בכל התקופה.
- ניתן לראות מהתרחשים כי מלבד מגמה זו, הפערים בין הקבוצות בשנים המוצגות אינם עקביים.
- במרבית השנים הפער בין דוברי עברית לדוברי הערבית במתמטיקה גדול מהפער במדעים.

מקור: דוח מחקר טימס 2019, הרשות הארצית למדידה והערכה, 2020

19 הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית מבחן PIAAC

ציון ממוצע, לפי תחומים, בני 16-19, PIAAC 2014-2015

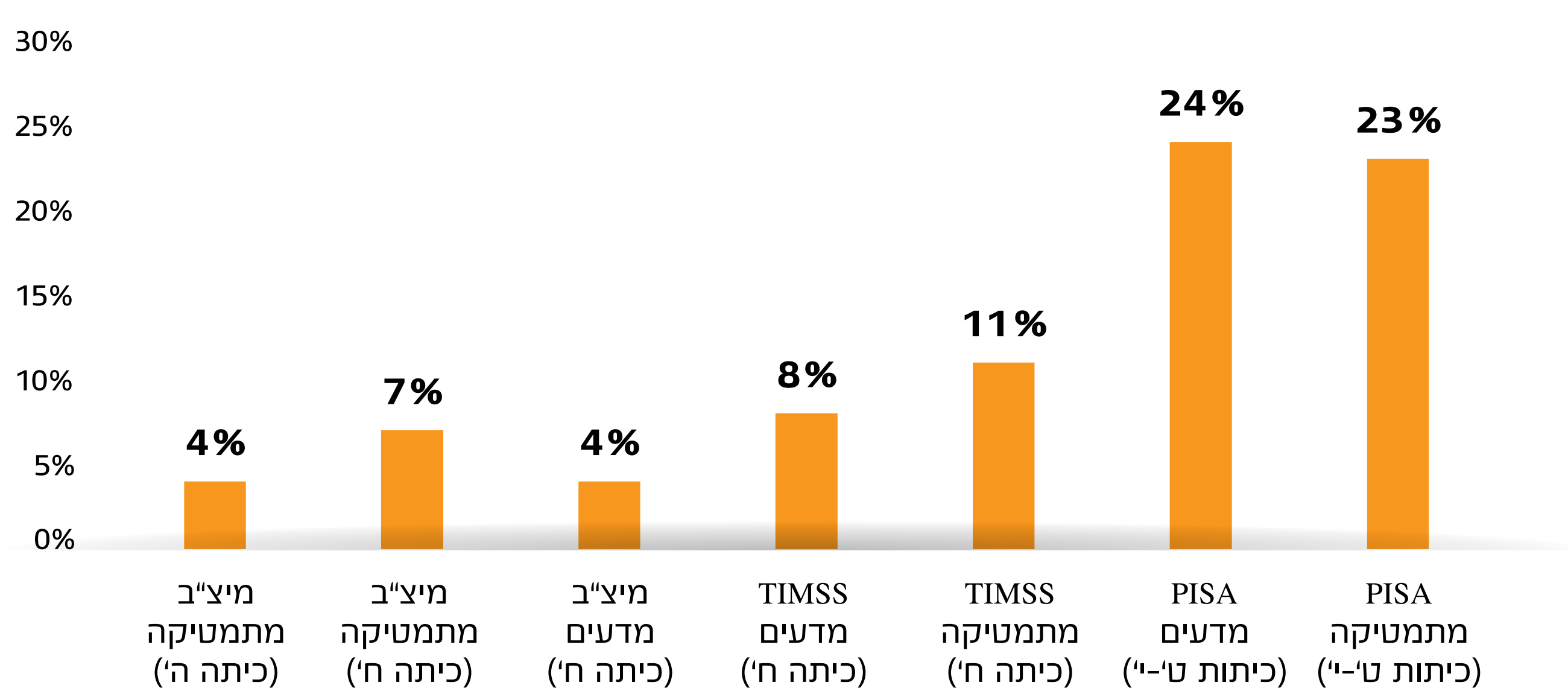

- מבחן PIAAC הינו מבחן בינלאומי אשר נערך לראשונה ב-2014-2015. המבחן בוחן את רמת המיומנויות של בוגרים (גילאי 16-65) בשלושת התחומים המוצגים.
- הנתונים המוצגים הינם לטווח גילאים הקרוב ביותר לגילאי תלמידים, גילאי 16-19.
- נתונים אודות הבדלים מגדריים אינם מוצגים כאן מכיוון שבדו"ח המקורי הוצגו כקבוצות של גילאי 16 עד 24.
- בהשוואה למבחן ה-PISA בו הפער הגדול ביותר בין דוברי עברית לערבית היה באוריינות הקריאה, במבחן זה הפער הרחב ביותר הוא באוריינות המתמטית.

מקור: סקר מיומנויות (2014-2015), PIAAC, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016

20 הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית מבחנים שונים

הפער (ב-%) לטובת דוברי עברית אל מול דוברי ערבית במבחנים הבינלאומיים ובמיצ"ב, בתחומי המדעים והמתמטיקה

- הישגיהם של דוברי העברית במדעים ובמתמטיקה גבוהים מהישגיהם של דוברי הערבית בכלל המבחנים ושכבות גיל.
- הפער הגדול ביותר נמצא במבחני PISA (בני 15) ועומד על 23% במתמטיקה ו-24% במדעים. לאחר מכן, נמצא פער של 8% במבחן TIMSS (כיתה ח') והפערים הקטנים ביותר נצפו במבחן המיצ"ב (כיתות ח' וט') בתחומי מדעים ומתמטיקה (7%-4%).
- ייתכן כי הפערים הולכים לאורך השנים אך מכיוון שלא מדובר באותם מבחנים, לא ניתן לקבוע זאת על בסיס השוואה זו.

מקור: עיבוד נאס-לס לדוחות שנתיים: TIMSS 2019, PISA 2018, מיצ"ב 2017, ראמיה

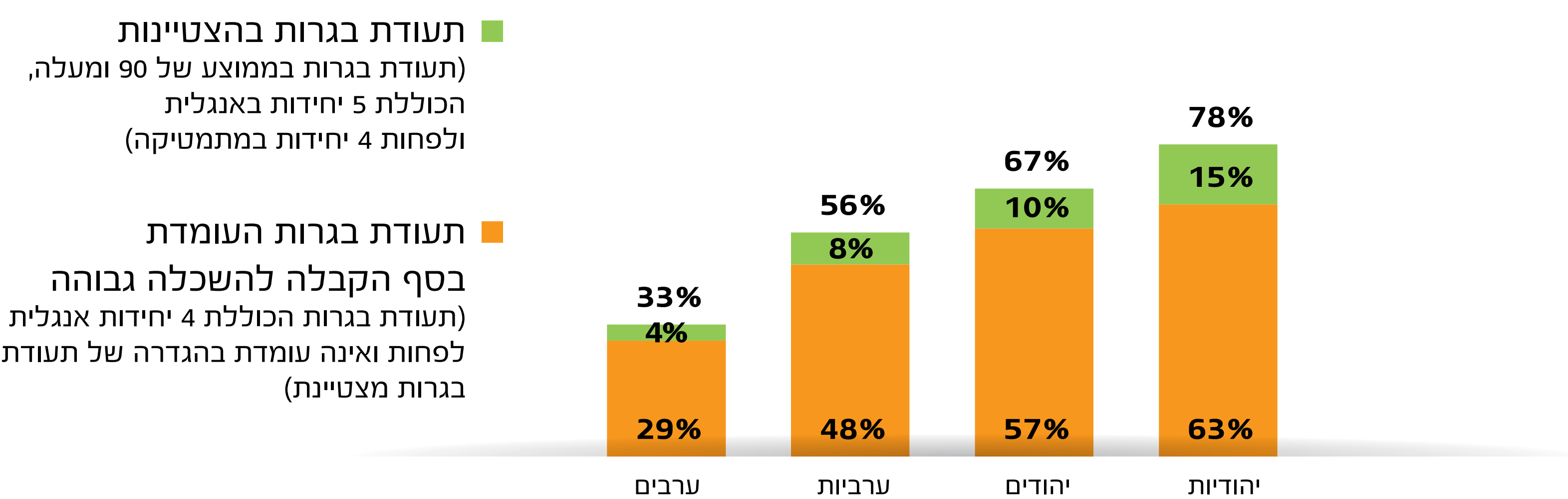
הישגי תלמידים דוברי ערבית - PISA ומבחנים נוספים

זכאות לבגרות איכותית

21

התפלגות (ב-%) בני 18 בעלי תעודת בגרות העומדת בסף הקבלה להשכלה גבוהה או בהצטיינות מתוך כלל בני 18, לפי מגדר, ערבים ויהודים, 2019

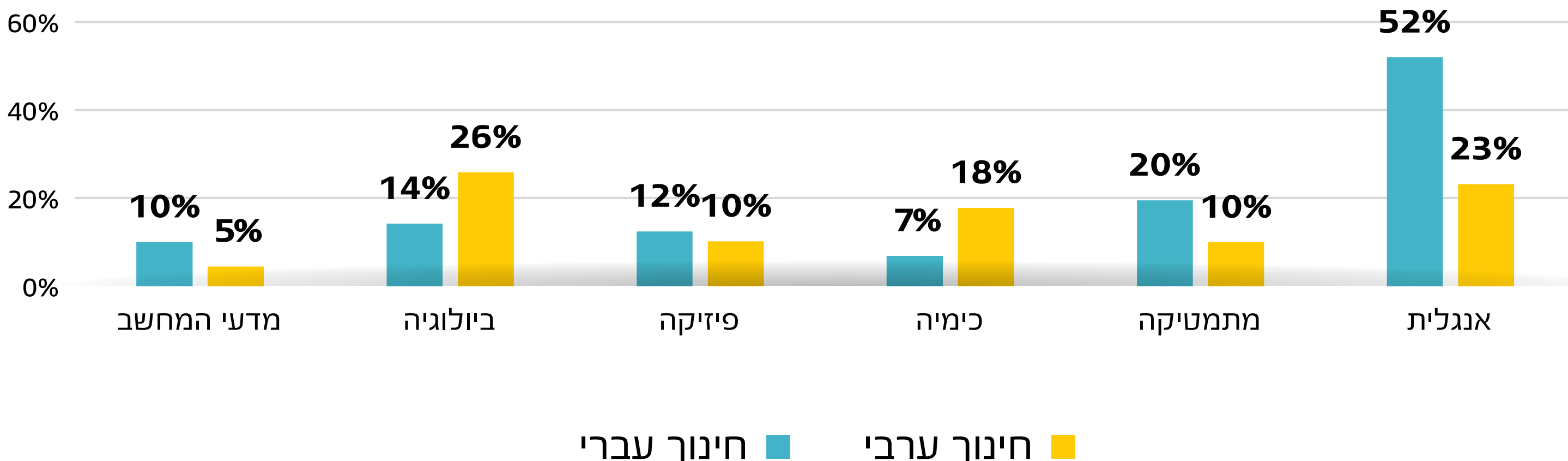
- בקרוב תלמידי התיכון, הישגי היהודים ובעיקר היהודיות בבגרות גבוהים באופן משמעותי ממקביליהם הערבים. הפער באחוז הזכאות הכולל לבגרות בהצטיינות ובגרות העומדת בתנאי הסף עמד על 22% נקודות אחוז (28% פער) בין יהודיות לערביות ובקרוב הבנים על 34 נקודות אחוז (51% פער).
- הפער המגדרי בין שתי הקבוצות גם הוא רחב יותר בקרב החברה הערבית, בעוד הפער המגדרי בחברה היהודית עומד על 14% בין בנות לבנים, בקרב הערבים עומד הפער על 41%.
- פערים גדולים אף יותר ניתן למצוא באחוז בעלי תעודת בגרות בהצטיינות.

מקור: נייר מדיניות: מדיניות לצמצום פערים בין החינוך הערבי לעברי, מריאן תחאוכן, עידית קלישר, חנין מטר וקיריל מושקלוב, אוניברסיטת רייכמן, 2022; נתוני הלמ"ס, 2021

תחומים מוגברים בגריות

21

נבחנים (ב-%) ברמת חמש יחידות בתחומי לימוד נבחרים מתוך כלל הנבחנים, לפי מגדר, 2019

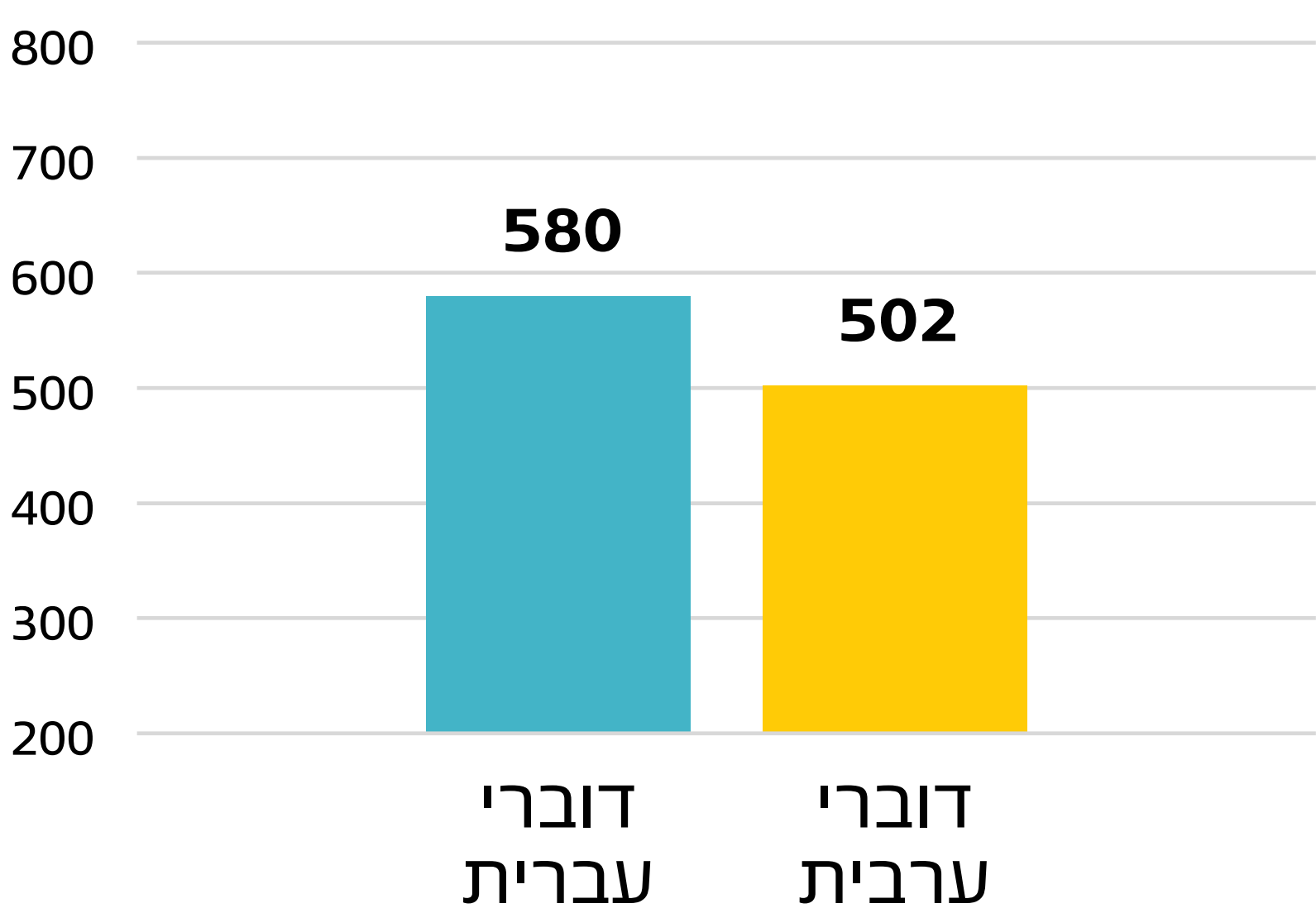
- במקצועות הליבה - מתמטיקה ואנגלית, אחוז הנבחנים הערבים ברמת 5 יחידות עומד על כ-50% ביחס לחברה היהודית.
- ניתן לראות את הייצוג העודף של הנבחנים הערבים בתחומי הביולוגיה והכימיה. ייתכן כי ייצוג עודף זה הינו תוצאה של המוטיבציה הגבוהה בחברה הערבית להשתלב בתחומי הרפואה והרוקחות.
- תחומים כגון מדעי המחשב נותרים הרחק מאחור - פחות מ-50% ביחס לחברה היהודית פונים לתחום זה.
- פערים אלו מצביעים, בין השאר, על חשיפה מועטה ונגישות נמוכה של תחום זה ותחומים דומים לו בחברה הערבית. יוקרתם של תחומי הבריאות בחברה הערבית נובעת בין השאר מתוך תפיסה כי בתחומים אלו התעסוקה מובטחת.

מקור: עיבוד נאס-חש לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020

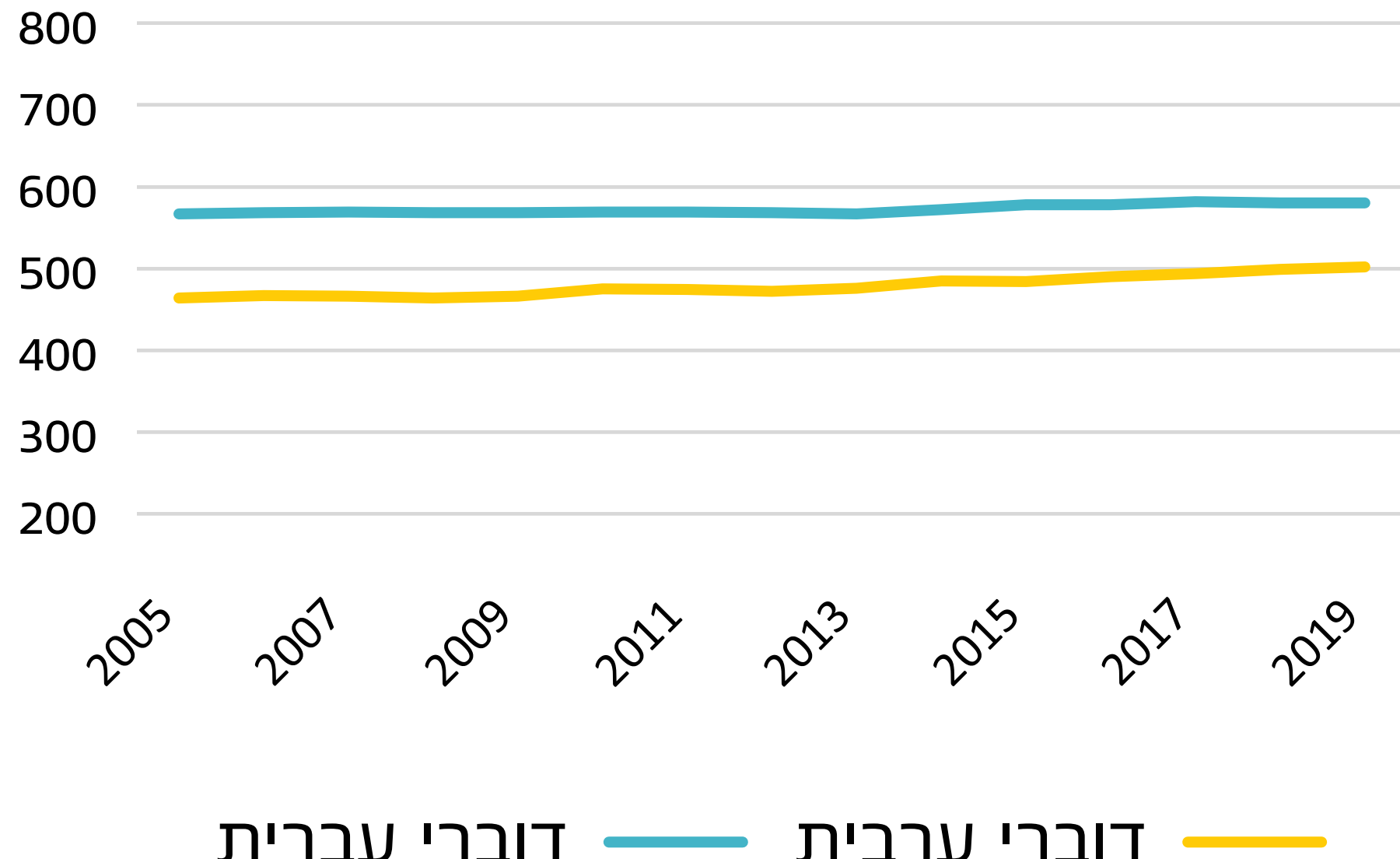
הישגי דוברי ערבית לעומת דוברי עברית פסיכומטרי

22

ציון פסיכומטרי בדגש כמותי, 2019

ציון פסיכומטרי בדגש כמותי, 2005-2019

- בין השנים 2005-2019 ציוני הפסיכומטרי בדגש כמותי של דוברי הערבית היו במגמת עלייה והתקרבו לציוני דוברי העברית.
- על אף צמצום הפער, בשנת 2019 עמד הפער על 78 נקודות לטובת דוברי העברית, פער של 13%.

מקור: הבחינה הפסיכומטרית 2005-2019, המרכז הארצי לבחינות והערכה, 2019

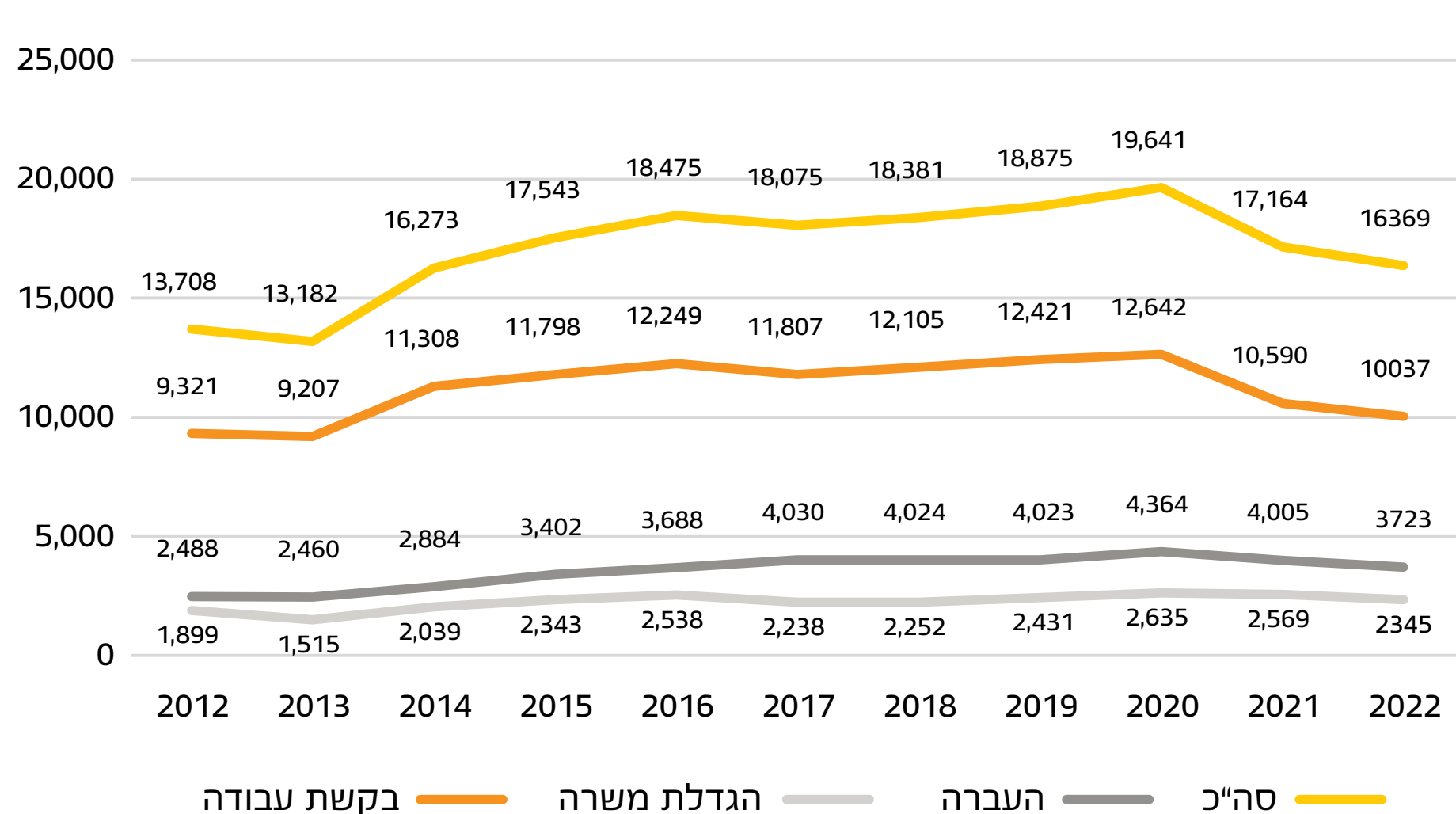
פרופיל מורים למתמטיקה ומדעים בחט"ב בבתי ספר דוברי ערבית

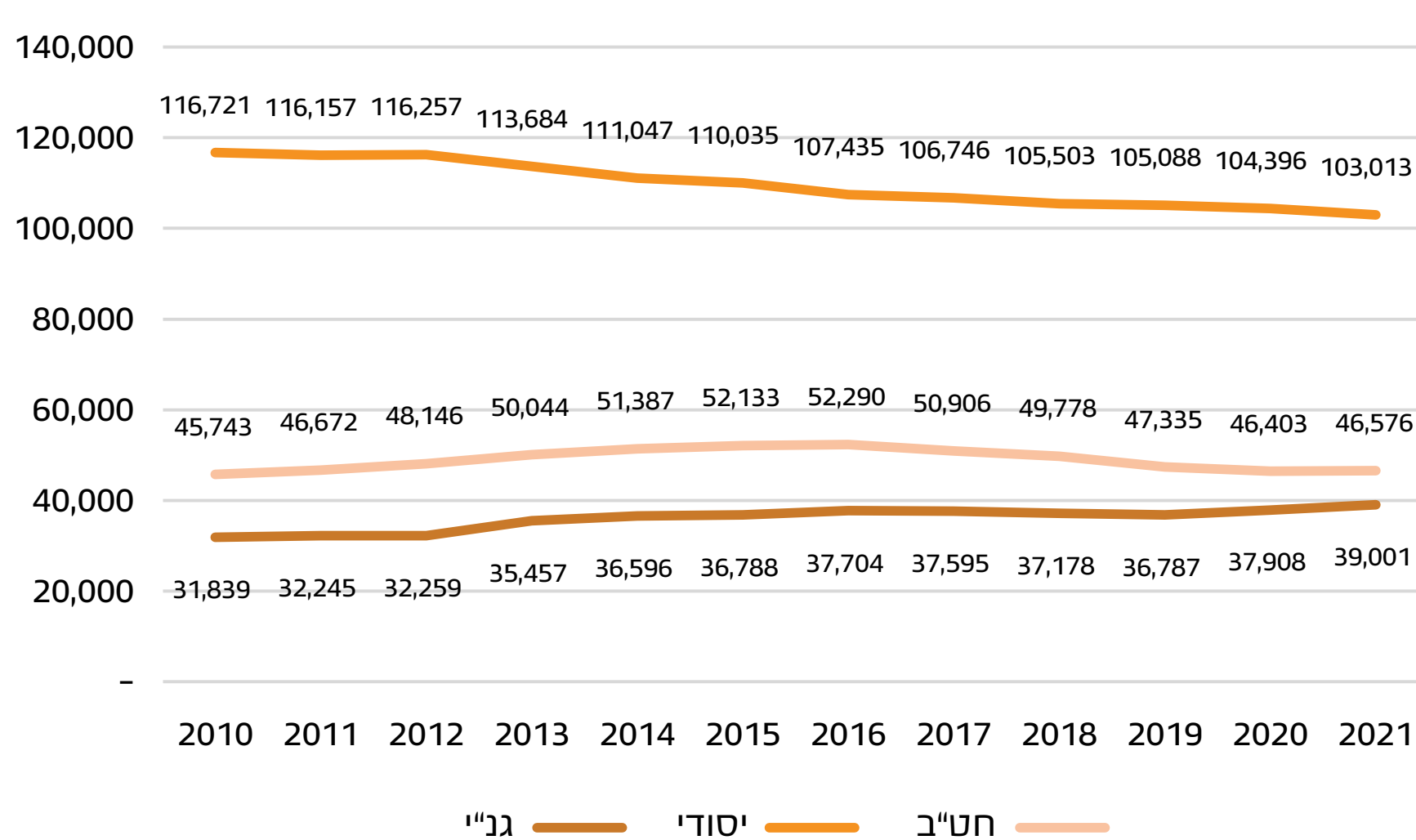
מגמות דמוגרפיות והיצע המורים

23

נתוני הגשת מועמדות
למשרות הוראה, 2012-2022

התפלגות תלמידי מוסדות
חינוך חברה ערבית, 2010-2021

- ניתן לראות את **מגמת הירידה הברורה במספרי התלמידים** בכיתות היסודי, לצד מגמה מעורבת בחט"ב ועלייה בגנים.
- את העלייה בגנים ניתן להסביר על בסיס גידול בשימוש בגני ילדים בחברה הערבית וכן גידול מסוים בקבוצת הגיל.
- בהיצע המורים, ניתן לראות כי בשנים האחרונות חלה **ירידה משנת 2021 במספר בקשות העבודה**, לצד **יציבות במספר הבקשות להעברה והגדלת משרה**.

מקור: מצגת משרד החינוך לועדת החינוך, התרבות והספורט בכנסת מיום 18.01.2022 - נתוני התלמידים אינם כוללים את מרחי י-ם וכוללים את תלמידי החנימ.

נוהל שיבוץ, העברה והשלמות משרה

24

קיים נוהל נפרד עבור החברה הערבית והדרוזית. הסיבות המרכזיות לכך הן:

- היצע מורים גדול ביחס למספר המשרות הפנויות - בנוסף לכך, קיטון דמוגרפי של מספרי התלמידים בחברה הערבית מוביל לצמצום של מספר הכיתות ושעות התקן.
- הנוהל מהווה מענה לטענות בדבר העדפה שלא על בסיס מקצועי בשיבוץ מורים במוסדות החינוך הערבים.

משרד החינוך שיבץ בשנים האחרונות בין 14%-ל-20% מהמועמדים.

בנוסף לנוהל הקיים לחברה הערבית והדרוזית קיימים נהלים נפרדים במזרח ירושלים ובחברה הבדואית בדרום.

נוהל שיבוץ - שיטת הניקוד

25

הניקוד מבוסס על שני צירים:
● פרמטרים אישיים ● מעמד במשרד

רקע אישי מצב משפחתי, מעניק יתרון להורים, אך מדובר במשתנה זניח באופן יחסי. ותק הוראה נקודות נוספות על כל שנת הוראה. מקום מגורים ניקוד נוסף במקרה בו המורה גר/ה ביישוב בו נמצא בית הספר אליו הגישה מועמדות. רקע אקדמי ניקוד נוסף על בסיס רמת התואר האקדמי. ניקוד על פי ציוני התואר הראשון. מרכז הערכה מבחני בקיאות וידע דיסציפלינרי - החל מתשפ"א קיימים מבחנים ייעודיים נפרדים למתמטיקה ומדעים (יסודי וחט"ב). הרכיבים בעלי המשקל הגבוה ביותר הם מרכז הערכה ומבחני הבקיאות, ולאחריהם הרקע האקדמי.	פרמטרים אישיים
חלק זה נותן יתרון למורים בתוך המערכת המבקשים השלמת משרה או העברה.	מעמד במשרד

פרופיל מורים למתמטיקה ומדעים בחט"ב בבתי ספר דוברי ערבית

אופן הפעלת הנוהל

26

צפוי להתבצע מחקר של ראמ"ה על מרכזי הערכה והפעלת הנוהל.

מקור: מצגת משרד החינוך לזעזוע החינוך, התרבות והספורט בכנסת מיום 18.01.2022.

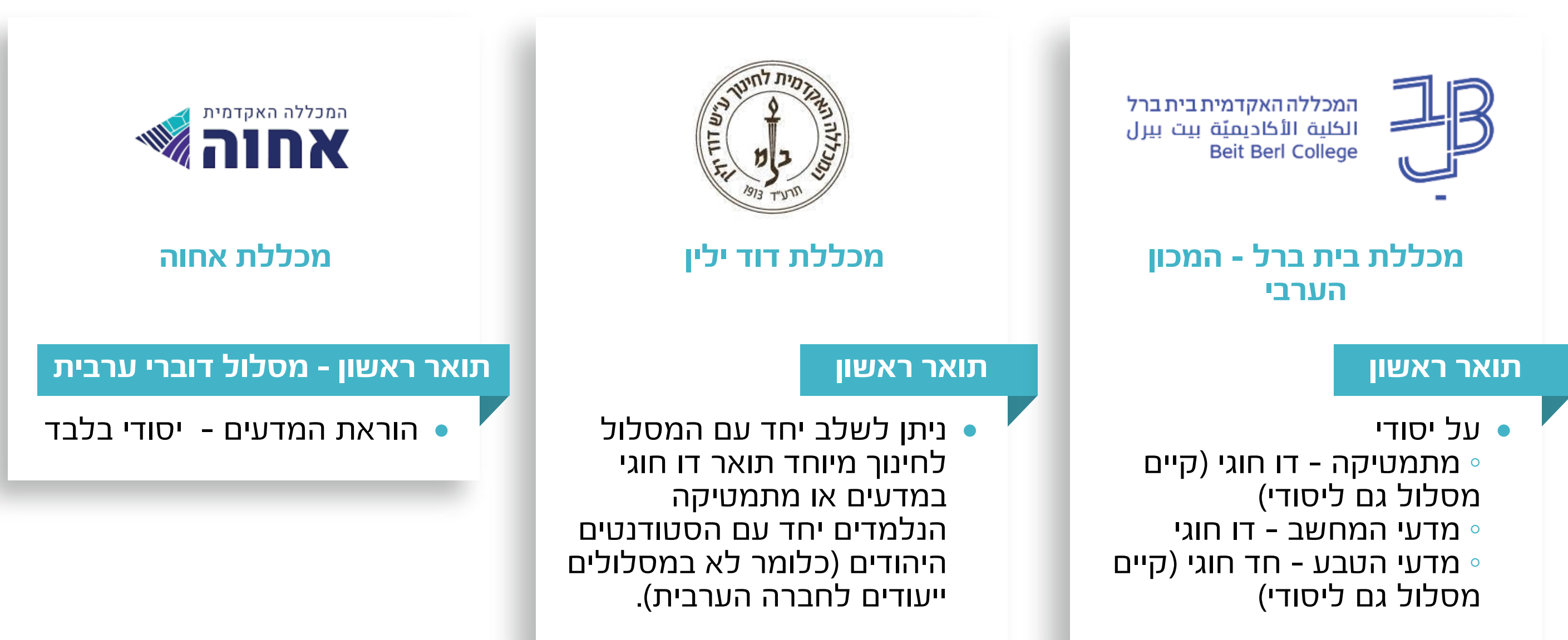
מוסדות בהם מוכשרים המורים למתמטיקה ומדעים בחברה הערבית מכללות ערביות

27

מוסדות בהם מוכשרים המורים למתמטיקה ומדעים בחברה הערבית מכללות בעלות מסלולים ייעודיים לחברה הערבית

28

מכללת קיי - אין מסלולים רלוונטיים

בנוסף ישנם סטודנטים ערבים להוראה המשתלבים במוסדות שאינם ייעודיים להוראה בחברה הערבית.

פרופיל מורים למתמטיקה ומדעים בחט"ב בבתי ספר דוברי ערבית

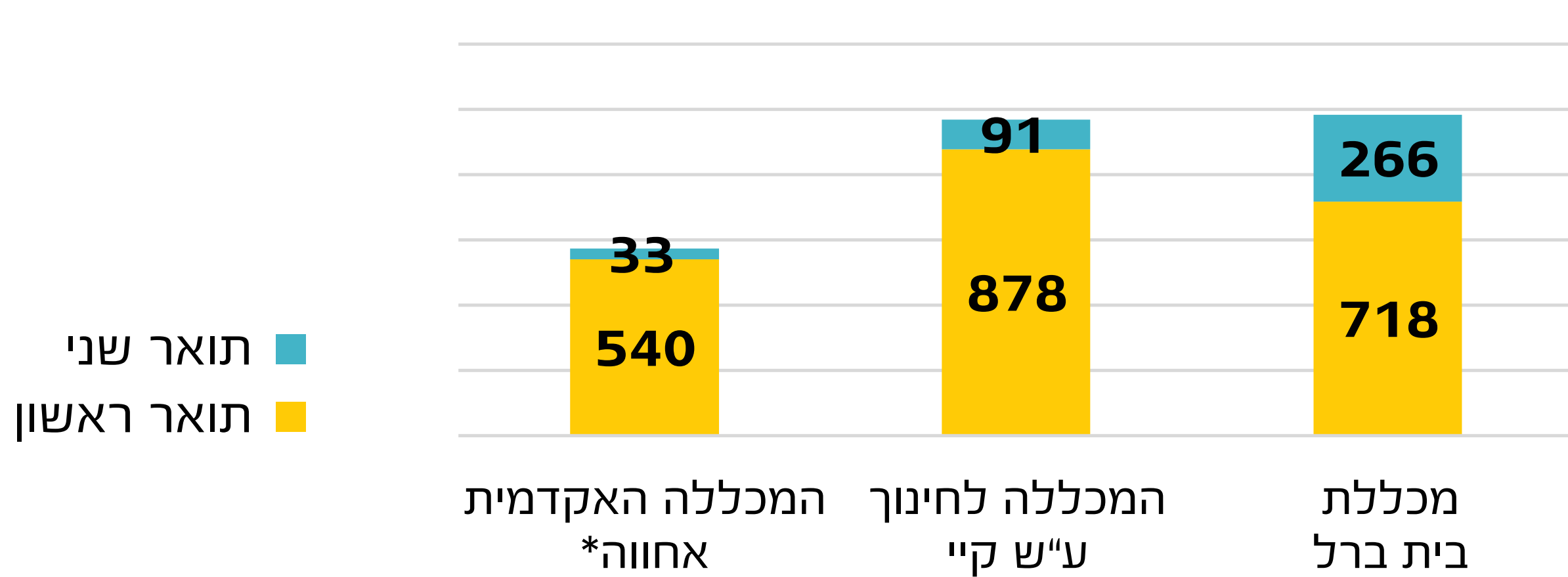

סטודנטים ערבים בתחומי ההוראה מספרים

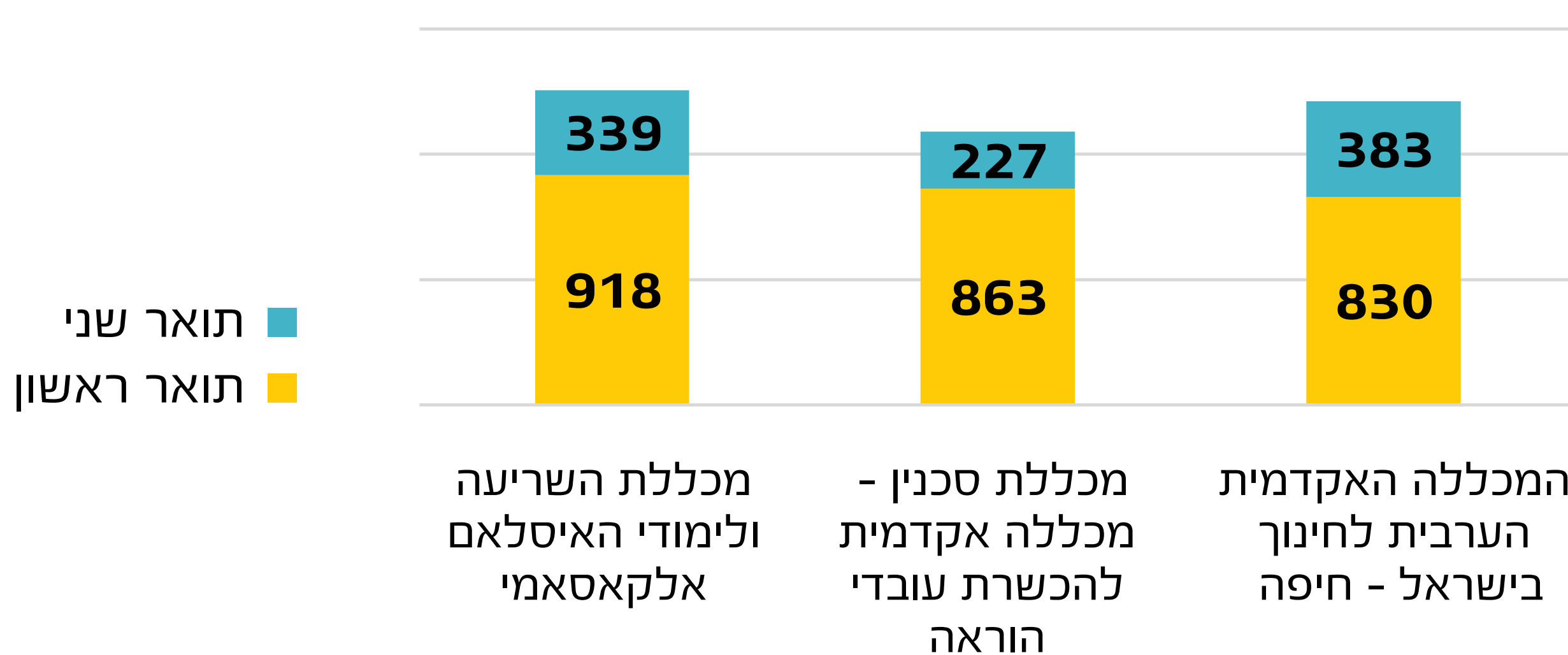
29

מספרי הסטודנטים הערבים לתואר ראשון ושני בכלל תחומי ההוראה במכללות המרכזיות להוראה, שנת 2018/19

מכללות בעלות מסלולים לדוברי ערבית

מכללות ערביות להוראה

כלל הסטודנטים במוסדות אלו בשנת הלימודים 2018/19 היוו 73% מסך הסטודנטים הערבים להוראה.

בנוסף יש לציין כי במסגרת המוסדות האקדמיים הכלליים לומדים סטודנטים ערבים רבים הן את תחומי החינוך והן תחומי דעת נוספים ביניהם תחומים מדעיים. במידה וסטודנטים אלו בוחרים להשלים בסוף התואר לימודי תעודת הוראה, גם הם יכולים להשתלב בתחומי ההוראה.

*הנתונים של מכללת אחוזה כוללים גם סטודנטים ערבים שאינם לומדים הוראה.

עיבוד נתונים לנתוני אשר התקבלו מהמועצה להשכלה גבוהה, 2020.

קהילות מורים והשתלמויות למורי מתמטיקה ומדעים חט"ב בחברה הערבית

30

במהלך חודש מאי, התקיים חיפוש ראשוני בערבית ברשתות החברתיות במטרה לאתר קהילות מורים למדעים מהחברה הערבית. חיפוש זה הוביל לקהילות הבאות בוואטסאפ:

3

2

1

קבוצות השתלמות למורים למתמטיקה

לפי אזור (סח'נין, שפרעם, מג'ד אלכרום, נצרת) - הקבוצות כוללות מורים מחוץ לאזורים המפורטים בשם הקבוצה.

קהילות מורים למדעים

חלק מהקהילות כוללות מורים ערבים ויהודים וחלקן מורים ערבים בלבד. נושאי הקבוצות הן השתלמויות, העשרה כללית בתחום ולעיתים עבודה משותפת.

קבוצות וואטסאפ

שהוקמו על ידי מורים למדעים אך כוללות את כלל המורים בבית הספר ומטרתן ארגון פעילויות ופרויקטים בית ספריים בנושא בית ספר ירוק.

נמצאו מספר קבוצות בפייסבוק למורים ערבים שאינן משויכות לתחום הוראה אחד, בעיקר לפי אזורים.

חיפוש ראשוני של ההשתלמויות המוצעות על ידי משרד החינוך העלה כי ההשתלמויות המוצעות למורי חט"ב במדעים הינן בעברית בלבד.

חסמים ומאמצים

31 חסמים מנקודת מבטם של המורים

בעקבות שאלון שהועבר על ידי יוזמת Top15 ל-84 מורים מהחברה הערבית, ניתן לבחון מספר חסמים שעלו מהשטח, כדי לקבל כיוון ראשוני לקראת מיפוי מקיף יותר:

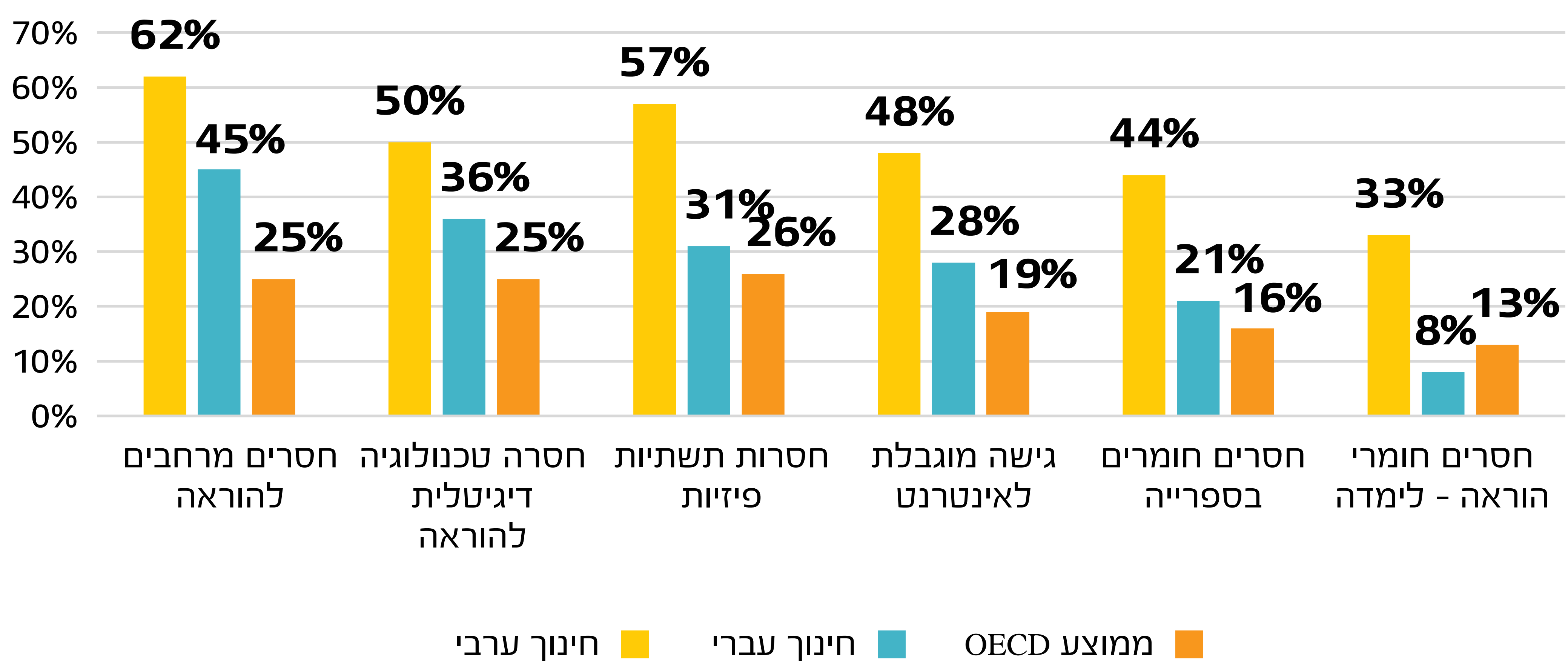
בעיני המורים שנסקרו, הסיבות המרכזיות להישגים הנמוכים של תלמידים ערבים ב-PISA הן: היעדר תשתית מתאימה (48%), היעדר מאמץ מצד התלמידים כי הציון אינו נכלל בתעודה (39%) ומחסור בשעות הוראה (35%).

הקשיים העיקריים בהוראת שיעורי מדע וטכנולוגיה שצינו הם: היעדר תשתית מתאימה (29%) ומספר התלמידים בכיתה (23%). 16% דיווחו כי הקושי המרכזי הוא היעדר מוטיבציה.

התחומים המרכזיים שצינו המורים שיעזרו להם להתמודד עם הקשיים שתיארו הם: התאמת תכנית הלימודים והשעות (31%) ושיפור התשתיות (27%). 16% ציינו כי תמיכה בהם (למשל באמצעות פיתוח מקצועי) תסייע.

32 פערים בתשתיות

שיעור המנהלים שדיווחו על מחסור במשאבים הבאים

- בהשוואה בדיווח העצמי של מנהלים בחינוך הערבי והערבי, מתגלים פערים משמעותיים במחסור במשאבים.
- 57% מהמנהלים בחינוך הערבי מדווחים כי קיים מחסור בתשתיות פיזיות (כגון כיתות לימוד, מעבדות ועוד), זאת לעומת 31% בחינוך העברי.
- כמו כן, 33% ממנהלי בתי הספר בחינוך הערבי מדווחים על חוסר בחומרי הוראה לטובת למידה, זאת לעומת 8% מהמנהלים בחינוך העברי.

מקור: עיבוד נסרין חדאד חאג'י-יחיא, על בסיס תוצאות דו"ח טאליס 2018

נקודות לדיון

נקודות לדיון

33

PISA היא בחינה שנוגעת בנקודות חולשה מרכזיות - אין למבחן אחראי ברור בקרב משרד החינוך, היא מתייחסת להישגים שאינם נוגעים להישגיות התלמידים, בית הספר או היישוב, היא כתובה בערבית ספרותית, דורשת ידע גלובלי, יצירתיות וביקורתיות. "סופה מושלמת" של חולשות המערכת.

מתקיים מתח מסויים בין שיפור מצב לימודי המדעים והמתמטיקה בחטיבות הערביות לבין שיפור הישגי התלמידים במבחן PISA - הן מבחינת מיקוד המאמצים והן מבחינת רתימת השותפים בשטח.

• מצד אחד, מספר מחקרים בינלאומיים שנעשו בעשור האחרון מזהירים בפני התווית מדיניות המבוססת לחלוטין על שיפור הישגי תלמידים ב-PISA. הסיבות המרכזיות לכך: אי-זיהוי פער לימודי בגילאים מוקדמים יותר, החטאת המטרה של שיפור המדעים ומיקוד במבחן, מבחן PISA ממוקד במיומנויות תעסוקה ויתכן ואלו לא תופסות במלואן את מצב המדעים והמתמטיקה.

• מצד שני, ייתכן והכנה מתאימה (מבחינת מיומנויות ומבחינה מנטלית) ומיתוג נכון של המבחן (מול מנהלים, מורים, הורים ותלמידים) יכולים להביא לשיפור בהישגי התלמידים הערבים.

הרקע שהוצג אודות מצבם הכלכלי-חברתי של ילדים ונוער בחברה הערבית הוא נקודה משמעותית לקחת בחשבון בעת אימוץ תכנית שמטרתה העלאת ההישגים הלימודיים. תנאי החיים של הילדים והאתגרים עימם מתמודדת החברה הערבית משפיעים כמובן על הפניות ללמידה והתחשבות בהם יכולה להוביל לתוצאות רצויות יותר.

קיים מחסור בנתונים, בייחוד סביב מצב הוראת המתמטיקה והמדעים בחט"ב בחברה הערבית. חלק מהנתונים נמצאים אצל משרד החינוך אך אינם נגישים, וחלקם אינם נאספים. לצורך קבלת תמונת מצב מלאה וכתיבת תכנית פעולה. יש צורך באיסוף הנתונים ממשרד החינוך וקיום ראיונות שטח עם מורים ומנהלים.

לצד איסוף מידע אודות ההון האנושי (מורים וההכשרות שלהם), נושאים נוספים שניתן להתמקד בהם הם: **תשתיות פיזיות (מעבדות ומבנים), שיטת הניקוד וההשמה של מורים, מוטיבציה של התלמידים במבחנים חיצוניים** וכיצד להגביר אותה (מול מנהלים, הורים והתלמידים עצמם).

הנתונים שהוצגו כאן מעלים באופן חד משמעי את **היעדרם של תלמידים מצטיינים ואת ייצוג היתר של תלמידים מתקשים**. למשל ב-42% PISA 2018 מדוברי הערבית הגיעו לציון של רמת בקיאות מתחת לרמה 1 באוריינות מתמטיקה. נתון זה ורבים נוספים שהוצגו מעלים שאלות אודות מיקוד קהל היעד לאור המטרה של שיפור הציון של מדינת ישראל במבחן זה ובמדעים ובמתמטיקה בכלל.